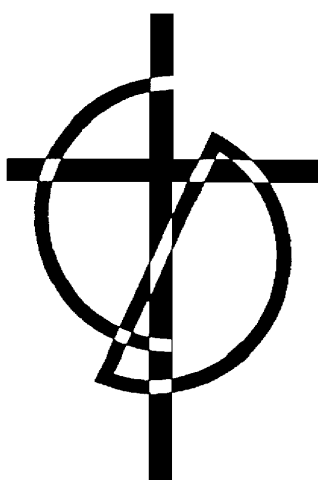

Ö K U M E N É

2009/2

A TARTALOMBÓL

Gánóczy Sándor: A mi Kálvinunk – a mi Zsinatunk ✠ *Kommentárok az Ökumenikus Chartához 4. rész* ✠ *Szécsi József: Az aszketizmus, a szüzesség és a coelibatus a zsidó gondolkodásban* ✠

(68.)

Borító 2

ÖKUMENÉ

Ökumenikus negyedéves folyóirat
XVI. évfolyam 2. szám

(68. Krisztusi Ökumené füzet)

A
Keresztény Ökumenikus Baráti Társaság
közhasznú szervezet,
támogatói tiszteletpéldányt és
az SZJA-kötelezettségüket
csökkentő igazolást kapnak.

Az OTP-nél vezetett számlájának száma:
11711034–20081971

A 68. szám a
Magyarországi Református Egyház
támogatásával jelent meg.

Kiadja a
K Ö T
Keresztény Ökumenikus Baráti Társaság
1015 Budapest, Donáti u. 61.
Tel/Fax: 2011-064

Felelős szerkesztő:
Dr. Vető István

Felelős kiadó:
A KÖT elnöksége

Tördelőszerkesztő:
Keszthelyi András

Készült az Axol Print Kft. nyomdában.
Felelős vezető: Berend Gábor

honlap:
<http://bocs.hu/okumene/oku.htm>

ISSN 1218-795X

Szerkesztők:
Boronkainé Salacz Ágnes
Dr. Fekete Márton
Dr. Győri József
Dr. Hervei Sarolta

Szerkesztőbizottság:
Aszalós János
Ft. Dr. Bábel Balázs
Duka Erika
Dr. Heller György
Dr. Hojcska Mária
Ihrig Dénes
Kalota József
Dr. Medgyesi György
Dr. Pruzsinszky József
Rozs-Nagy Szilvia
Rippel Géza
Nt. Dr. Tóth Károly

Munkatárs: Szlepák Tímea

A Keresztény Ökumenikus Baráti Társaság
örökös elnöke:
Dr. Gaizler Gyula
örökös tiszteletbeli alelnöke:
Dr. Gyökössy Endre

Írásaink az egyes szerzők
véleményét tükrözik.

A közlésre szánt kéziratokat a felelős szerkesztő, dr. Vető István címére – 1026 Budapest, Balogh Ádám u. 18/C – kérjük küldeni. A szöveget lehetőség szerint mágneslemezen vagy e-mail-en is küldjék el szerzőink. A felelős szerkesztő e-mail címe:
vetoie3840@gmail.com vagy
vetoie@mafi.hu

SZERZŐINK

Dányi-Nagy Máriaó Szegeden született 1986-ban, Pécssett nőtt föl, nem keresztény családban. 16 éves korában tért meg. A KRE IV. éves hallgatója. A 2007/2008-as tanévben Oxfordban keresztény apologetikát és evangelizációt tanult. Egyetemi gyülekezetével több evangelizációs túrát is vezetett már, elsősorban a határon túli területekre.

Dr. Gánóczy Sándor 1928-ban született Budapesten. Teológiai diplomát szerez. 1953-ban pappá szentelik. A római Gergely Egyetemen Kálvin egyháztanárol doktorál. Tanácsadóként részt vesz a II. Vatikáni Zsinaton. 1972 és 96 között a wüzburgi egyetem dogmatika professzora. A Károli Gáspár Református Egyetem díszdoktora. Dél-Franciaországban, Provance községben él. 2009-ben Stephanus díjjal tüntették ki. Utoljára folyóiratunk 55. számában közöltünk tőle írást.

Dr. Kodácsy Tamás 1975-ben született Kecskeméten. 2000-ben református lelkési oklevelet (DRHE), 2001-ben programozó matematikusi oklevelet (DE TTK) szerzett Debrecenben. 2000-2004. között a DRHE Dogmatikai tanszékén tanársegéd. Oxfordban (1998, 2000) és Zürichben (2001/02) volt ösztöndíjas. 2004-től a KRE-n egyetemi lelkész és tudományos munkatárs. PhD fokozatát teológia és természettudomány témakörben szerezte (A kozmológiai antropikus elvek teológiai szempontból, 2007). Jelenleg a KRE-n egyházismeretet, bibliaismeret, vallás és természettudomány tárgyakat oktat rendszeresen. A Jesenius Központ alapító tagja, számos más szakmai egyesület tagja. Nős, két gyermek édesapja.

Dr. Szécsi József 1948-ban született Szegeden. Világi hallgatóként szerzett Budapesten katolikus teológiai doktorátust. Disszertációjában a dél-amerikai jezsuita missziót dolgozta fel. Két éven át az ELTÉ-n semita-hamita filológiai tanulmányokat folytatott, majd a Rabbiképző Intézet nemhivatalos hallgatója és főkönyvtárosa volt Scheiber Sándor főrabbi haláláig. Itt kezdett el zsidó-keresztény vallástörténeti párhuzamokkal foglalkozni. 1991-ben kezdeményezte a Keresztény-Zsidó Társaság létrehozását, melynek 13 éve vezetője. A Duna Televízió zsidó vallási műsorának szerkesztője. Hittudományi főiskolákon Ó- és Újszövetség exegézist, héber- és görög nyelvet tanított, valamint Magyarországon elsőként judaisztikát keresztény teológiai fakultáson. Az Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetemen a héber Biblia ókori fordításainak tanára (görög, latin, arám). Énekesként korábban a Magyar Rádióban az Énekek Énekének héber szövegét a legrégebbi zsidó neginákra feldolgozta és előadta. 1974-ben megnősült, gyermekei: Máté, Dávid, Anikó, Péter, Judit. 1996-ban elsőként kapott Scheiber Sándor díjat, a keresztény-zsidó párbeszédben végzett munkájáért. 1997-ben a jeruzsálemi főpolgármester által adományozott „3000 éves Jeruzsálem” oklevelet, 1998-ban pedig a „Jerusalem Day 1998” plakettet kapta meg, zsidók és nemzsidók közti dialógusért. 2002-ben Debrecenben Tolerancia-díjjal, 2008-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével tüntették ki.

Ö K U M E N É

2009/2

TARTALOM

ÍRÁSAINK

- Gánóczy Sándor: A mi Kálvinunk – a mi Zsinatunk 1
Kommentárok az Ökumenikus Chartához 4. rész 4

ELŐADÁSAINK

- Szécsi József: Az aszketizmus, a szüzesség és a coelibatus a 10
zsidó gondolkodásban
Dányi-Nagy Mária: „Teljes elméddel” – A gondolkodó
kereszténység szerepe az ösztöntársadalomban. 26
Kodácsy Tamás: Helyjegyek a mennyországba: Vallásközi párbeszéd
az eleve elrendelésről szóló protestáns tanok tükrében..... 32

KÖNYVEK, KONFERENCIÁK

- Gondolatok az 1996-ban megjelent „Nők Krónikájáról,, 2009-ben 42
Terézvárosi Biblikus Konferencia – 2009: „Páli intelmek – teória és praxis” .. 43
Cserkész konferencia Kálvinról Szabadkán 43
Keresztény misszió ma – sürgető kérdések 45
Vasmise 47
Meghívó a KÖT konferenciájára és közgyűlésére 48

GÁNÓCZY SÁNDOR
A mi Kálvinunk – a mi Zsinatunk

Illő, hogy egy katolikus teológus, aki hosszú éveken át tanulmányozta Kálvin János történetét és műveit, csatlakozzon azokhoz, akik kifejezik tiszteletüket iránta születése ötszázadik évfordulóján. Ez számomra annál is indokoltabb, mert jelentős konvergenciákat látok az ő Egyház felfogása és annak a II. Vatikáni Zsinatnak az egyháztana között, amelyhez – a XVI. Benedek által visszafogadott tradicionalistákkal ellentétben – továbbra is erősen ragaszkodom.

Az első konvergencia pont az Isten népe történelmi vándorlásában a Szentléleknek tulajdonított szerep. Noha az Egyháznak a világunkban való működéséhez szüksége van szociológiailag azonosítható és hatékony struktúrákra, isteni az az erő, mely lehetővé teszi neki e feladat ellátását. Kálvin Pál apostolt követi, mikor a Lélekben felismeri azt, aki „adományait kinek-kinek tetszése szerint osztja ki” (vö. 1Kor 12, 11) és aki biztosítja az Egyház különböző részei közötti összetartozást és együttműködést (vö. 1Kor 12, 13). A Reformátor az Apostolhoz és a görög egyházatyák hagyományához igazodik, mikor kijelenti, hogy Krisztus a Lélek működése által van jelen az Úrvacsorán (vö. Institutio IV.17.12). Végül egy szentírási szöveg valódi értelmének megértése „a Lélek belső tanúságtétele” nélkül aligha lehetséges (vö. I.7.4. és 12). Kálvin nem elragadtatásra hajlamos spiritualista, nem híve a „láthatatlan Egyháznak”, melynek tagjait egyedül Isten ismerné. Jogászai képzettsége és az ókori Egyház latin teológusainak, különösen az egyháztanukba a római jog elemeit beépítő Cipriánnak és Ágostonnak az ismerete az egyben lelki és intézményes Egyházzal szóló tanításra inspirálta. A II. Vatikáni Zsinatnak hasonló szintézist sikerült megalkotnia amennyiben hangsúlyozta az Egyház karizmatikus és hierarchikus szerkezetét, szintúgy a világiak és a papok hivatását az apostolkodásra. A megkereszteltek „közös papságának” tétele szintén ebbe az irányba mutat.

A Reformátor szerint kellett, hogy legyen egy kora szükségleteit kielégítő újszövetségi modell. Ezt „az Isten Igéje szerint megreformált Egyház” négy szolgálatában látta: a Lelkipásztorok, a Diakónusok, a Tanítók és a Presbiterek rendjében. Az első kettő hivatását egy szinte sakramentális felavatás erejéből gyakorolja és az igehirdetést és a szentségek kiszolgáltatását ill. a szociális és karitatív szolgálatot biztosítja. A Tanítók a kateketikai, teológiai és világi tanítás szolgálatát látják el. A Presbiterek pedig a közösség evilági, mondhatnánk „laikus”, kormányzásának a feladatát.

De főképpen e négy szolgálat „kollegiális” munkamódszere mutat analógiát a kálvini és a zsinati modellek között. Itt a csoportokra vagy a bizottságokra gondolok, amelyeknek a munkáját a tagok összessége által választott „első az egyenlők között” irányítja vagy inkább moderálja. Összejöveleik az információ csere és a viták fórumai, ahol a döntéseket egyetemlegesen készítik elő. Ilyen módon a „kollégiumnak” meg kell előznie a közösségi kormányzás önkényessé és korlátlanvá válása veszélyét. Ezt az „ellensúlyt”, amely néha magának Kálvinnak is gondokat okozott, főként az egyszemélyi pápai hatalom elutasítása indokolta.

A pápaság... Luther és Kálvin nagyszámú pápaság ellenes kijelentése csak az érem egyik oldala. Az Institutio ismerői tudják, hogy Róma püspökének funkcionális elsőbbségét egyáltalán nem abszolút módon utasította vissza. Előfordult, hogy pozitív módon nyilatkozott erről a kérdésről. A Nagy Szent Gergelyig (540-604) terjedő első hat század Egyháza Kálvin szerint még megőrizte a primátus „péter” ideálját; a primátus ekkor az egyházi egység hatékony szimbóluma és a helyi egyházak közötti viták fellebbviteli fóruma volt (vö. Institutio IV.7.12). Ebben az időszakban a Péter utódai által gyakorolt hatalom erkölcsi és nem monarchikus volt. Utópia lett-e volna, hogy tíz évszázaddal később (a 16. század derekán) egy ilyen apostoli utódlást helyre lehetett volna állítani? „Adta volna Isten, írja Kálvin, hogy ez az utódlás, mellyel hamisan dicsekednek, máig is tartott volna! Mi szívesen megadnánk neki a megbecsülést, melyet megérdemel” (Opera 7, 611). XXIII Jánosra, a Zsinat pápájára gondolva sok katolikus tudott csatlakozni református testvéreihez megismételve ezt az „Adta volna Isten”-t. Igaz, úgy tűnik, hogy a Zsinat utáni években a kollegialitás elve lassanként elveszítette alapvető szerepét ... A kálvini és a zsinati örökséghez való egyidejű hűség nem tenné-e kíváncsossá, hogy ne térjünk el a II. Vatikáni Zsinattól, hanem folytassuk annak művét, teljessé téve azt pl. egy III. Vatikánummal?

A Lélek cselekvésében bízva, ugyanakkor nem lankadó ökumenikus és zsinati munkával, ahogyan ezt Lukás Visser, az Egyházak Ökumenikus Tanácsának főtákaráértette, ma feladatunk, hogy ne tartsuk fenn az Egyház elnevezést egyetlen keresztény felekezet számára. Vagy legalábbis ismerjük fel „elszakadtak” mondott testvéreinknél az Egyház azon „nyomait”, melyeket Kálvin a nem reformált közösségekben az egység helyreállítását célzó tevékenység lehetséges kiindulási pontjaiként ismert el. A legfontosabb ilyen „nyom” a keresztség szentsége volt (vö. Institutio 1539; Opera 1, 560; 1559, IV.2.12.).

Számára ez a közösség, ez az egység nem egyformaságot, hanem egyszerűen a katolicitás megvalósulását jelentette. Igaz, nem a kifejezés felekezeti értelmében, amelynél e névhez szükségképpen odateszik a római jelzőt, hanem az egyetemesség alapvető értelmében. „Az Egyházat – írja a Reformátor – katolikusnak vagy egyetemesnek nevezzük, mert nem lehet belőle kettőt sem hármat alapítani anélkül, hogy szét ne szaggatnánk Krisztust” (Institutio IV.1.2.). Hasonló Krisztus-középpontiságból kiindulva a II. Vatikáni Zsinat ugyancsak „Isten népének katolikus egységét” szorgalmazta, olyan egységet, mely állandóan növekszik és megújul, amely az egyetemes béke előképe és ígérete” és amelyre meg vannak hívva az emberek, éppúgy a szó felekezeti értelmében vett katolikus keresztény, mint a többi Krisztusban hívő, és végül minden üdvösségre hívott ember” (Lumen Gentium 13/3).

Ma, amikor a széthúzás erői oly sok területen jelentkeznek, az egyetemes Egyházat alkotó egyházak feladata, jobban mint valaha, hogy felül emelkedjenek azon, ami őket még elválasztja. És nem csupán szétzilált csatarendben reformálva magukat, hanem „zsinati” módon gondolkodva és cselekedve. Egy missziós katolicitás bátorságával, amely nem húzódik vissza egy biztonságosnak tűnő tradicionalizmus gettójába és vállalja a modern élet kockázatait.

Ez a bátorság ihlette Luther és Kálvin reformját dacára maguk és követőik egyes

ÍRÁSAINK

eltévelyedéseinek. Ez jellemezte a II. Vatikáni Zsinat reformjait is. A jelenlegi integrista törekvések a Zsinat előtti állapotok megőrzésére sőt a Zsinat alapvető reformjai visszavonására irányulnak. Nekünk, katolikusoknak és reformátusoknak, ha mindkét oldalon a „mi Kálvinunkról” és a „mi Zsinatunkról” beszélve akarunk megemlékezni Kálvinról, elleneznünk kell ezeket a törekvéseket.

Az „Institutio” magyar fordítása „Tanítás a keresztyén vallásra” címmel jelent meg 1986-ban Budapesten. „Opera” Kálvin műveinek gyűjteményes kiadása

*franciából fordította
Vető István geológus*

A fordító megjegyzései

Amikor a szerkesztő bizottság kérésével megkerestem, nem tudta vállalni a cikk megírását a rendelkezésre álló idő rövidsége miatt. Ezért azt ajánlotta, hogy egy amerikai folyóirat részére frissen franciául írt – tehát angolra is fordítandó – cikkét adja ki az ÖKUMENÉ. Ez a története annak, hogy miért kellett a Stephanus díjat és a laudációt kitűnő magyarsággal megköszönő szerző írását lefordítanom.

A fordítás munkájának hála elővettem II. János-Pál „Ut unum sint” enciklikáját. A pápa ezt írja a péteri szolgálat kapcsán: „...I. Demetriosz ökumenikus pátriárkához fordulva mondtam, hogy tudatában vagyok annak, hogy „különböző indokok miatt, s mindkét fél akarata ellenére az, aminek szolgálatnak kellett volna lennie, egészen más fényben tűnhetett föl. De igazán engedelmeskedni akarok Krisztus akaratának, aki mint Róma püspökét arra hívott, hogy ilyen szolgálatot végezzek. A Szentlélek adja nekünk világosságát, és világosítsa meg egyházaink minden lekipásztorát és teológusát, hogy természetesen közösen meg tudjuk találni azokat a formákat, melyekben ez a szolgálat úgy tudjon megvalósulni, hogy mindkét fél a szeretet szolgálatát lássa benne.”

Teljesen véletlenszerűen a cikk fordításával egy időben olvastam/olvasom Joseph Ratzinger XVI. Benedek „A názáreti Jézus” című könyvét. Az előszóban a szerző hangsúlyozza „... ez a könyv semmiképpen sem tanítóhivatali aktus, hanem csupán „az Úr arca” (vö. Zsolt 27,8) személyes keresésének kifejeződése ...”. Örömmel vettem észre, hogy a könyv gyakran idézi a Kálvin egyháztanára nagy hatást gyakorolt Ciprián vértanú püspököt

Mindebből arra következtetek, hogy a római püspöki székhelybe megválasztott Karol Wojtyła és Joseph Ratzinger példának tartotta/tartja a péteri szolgálatnak az Egyház első hat századában megvalósult és Kálvin által visszakívánt gyakorlatát. Persze én nem teológus, hanem geológus vagyok, ami ég és föld Fabiny püspök úr szerint

Kommentárok az Ökumenikus Chartához

4. rész

26. Ökumenikus felfogással a demokráciáért!

Az egyház nem pusztán emberi szervezet, ezért belső felépítése a társadalomszerveződés egyik formájának sem felel meg pontosan: nem monarchikus, de nem is demokratikus vagy a kettő közötti valamiféle átmeneti képződmény. Az egyház az Isten által egybehívott nép, Isten népe, Krisztus titokzatos teste, a Szentlélek temploma. Az a hely, ahol az Isten szavának közös hallgatása, az arra válaszoló hit közös megvallása és a szentségek közös vétele révén a keresztyének közösségre lépnek a Szentháromság egy Istennel és egymással. Noha nem feleltethető meg az alulról, emberi akaratból szerveződő semmilyen demokratikus társadalmi formának, az így létrejövő egyházi közösségnek alaptörvénye az Isten gyermekeinek egyenlő méltósága, az életszentségre való közös meghívottság és a testvériség. Krisztus egyházának küldetése, hogy mindenkit meghívjon ebbe a közösségbe. Küldetése, hogy az Isten gyermekeinek egyenlő méltóságán alapuló testvériség közösségét kiterjessze az egész világra.

Krisztus egyházának nem adott olyan megbízatást, hogy a demokrácia szószólója legyen. Az Európai Ökumenikus Chartát aláíró egyházak azonban mégis elkötelezték magukat a demokratizálódás folyamatának elősegítésére, amikor így fogalmaznak. „Az európai demokratizálódás folyamatát egyházakként is szeretnénk előmozdítani.” Ennek egyik oka minden bizonnyal az, hogy a demokrácia eszméjének talapzatául szolgáló alapértékek – a szabadság, az egyenlőség és a testvériség – érintkeznek az evangélium szellemiségével, sőt részben abból születtek, és párhuzamba állíthatók az Isten gyermekeinek egyenlő méltóságán és testvériségén alapuló egyházi lét valóságával. A másik oka az, hogy az egyházak prófétai küldetésük szerves részének tekintik a társadalmi igazságosság előmozdítását. A történelmi tapasztalatok pedig azt mutatják, hogy ez leginkább egy jól működő demokratikus rendszer keretében tud garantáltan megvalósulni, ahol érvényesül a törvény előtti egyenlőség, a személyi szabadság és érdekképviselés. Ahol a népről nem döntenek a nép nélkül. Végül, magának a Chartának a szövege is jelzi, a következő mondattal, hogy miért kötelezik el az egyházak magukat a demokratizálódási folyamat elősegítése mellett: „Elkötelezzük magunkat az olyan békerend mellett, melynek alapelve a konfliktusok erőszakmentes megoldása.” A demokrácia a folyamatos és érdemi párbeszédén nyugszik. A demokrácia lényegéből adódóan nem a többség diktatúrája a kisebbségen, hanem a konfliktushelyzetek nem erőszakos megoldásának a művészete, s így a béke megszületésének és megőrzésének a feltétele. Az ökumenikus párbeszédben álló egyházak sok évtizedes tapasztalataikkal és a dialógus területén kialakított kultúrájukkal nagymértékben hozzájárulhatnak a demokrácia ilyen értelmű szellemiségének a terjesztéséhez.

27. Ökumenikus összefogással a társadalmi igazságtalanságok ellen!

„A kiengesztelődéshez hozzátartozik, hogy szorgalmazzuk a szociális igazságosság megvalósítását egy-egy népen belül éppúgy, mint a népek között. Mindenek előtt a szegények és gazdagok közti különbséget, illetve a munkanélküliség okozta helyzetet kell felszámolnunk. Közösén kívánunk segítséget nyújtani ahhoz, hogy bevándorlók és menekültek, vagy menedékkjogot kérők, legyenek bár nők vagy férfiak, Európában emberhez méltó bánásmódban részesüljenek” – fogalmazza meg az Európai Ökumenikus Charta a keresztények közös feladatát. Tapasztalatból tudjuk, hogy a demokratikus társadalom és állam jó működésének csak előfeltételei a személyi szabadságjogok és a törvény előtti egyenlőség, de önmagukban nem elégséges garanciái. Ha a szabadsághoz és az egyenlőséghez nem társul harmadikként a testvériség, mely a szociális igazságosságban és szolidaritásban ölt testet, akkor ingatag lábakon áll a demokrácia és nem képes biztosítani tartósan a társadalmi összetartást. Egyre világosabbá válik előttünk, hogy a demokrácia jó működéséhez a jogállam intézményei önmagukban elégtelenek, ha hiányzik a közélet szereplőiből, az állam vezetőiből és a társadalom tagjaiból az alapvető erkölcsi normák követése, az igazságosság ethosza, a közjó elszánt szolgálata, a szolidáris érzület és cselekvés. Ezen alapértékek megvalósulása nélkül csak kiüresedett, bizonyos érdekcsoportok hatalmát szolgáló és fenntartó látszatdemokrácia épül. Demokrácia helyett oligarchia, mely egy kritikus szint elérése után anarchiába majd diktatúrába fordulhat át.

Ebben a helyzetben a keresztény egyházak felelőssége rendkívül nagy és összefogásuk még inkább sürgető. Döntően két területen járulhatnak hozzá a társadalmi igazságtalanságok leküzdéséhez és egy-egy nép, nemzet közösségének összetartásához, vagy akár Európa különböző nemzeteinek egyetlen szellemi-lelki közösséggé építéséhez. Első számú feladatként jelentkezik számukra az erkölcsi nevelés az igazságosságra, a szolidaritásra, a közjó szolgálatára, a felelős cselekvésre. Ez nem pusztán az Isten szaván vagy a teremtés rendjén alapuló egyetemes morális elvek világos és bátor tanításában áll az erkölcsi relativizmus ideológiájával szemben, hanem az erkölcsi normák megtartására, életre váltására ösztönző motiválásban is, melynek forrása az evangéliumra válaszoló hitben, reményben és szeretetben élés. Ezen evangéliumi erőtartalmak mozgósítása nélkül a morális normák értelmetlen és erő nélküli szabályoknak tűnnek, a szabadság ellenségeinek vagy a pillanatnyi hasznosság szerint kijátszható elveknek. Ezzel szorosan összefügg a második számú feladat. A szociális igazságosság és szolidaritás hálójának továbbszövése a krisztusi lelkületű karitatív munka és diakónia személyes és intézményes szintjén. A keresztény felekezetek együttműködő cselekvése ezen a területen beszédes és tanúságtevő jel az egész társadalom felé. Jel, mely szolgálja a nemzeti és társadalmi összetartást; és jel, mely Krisztusra mutat és hozzá hív, mert feltételi a kérdést: „Ha ilyen jók a tanítványok, milyen jó lehet a mesterük?”.

26. és 27. rész Dr. Puskás Attila katolikus teológus

28. Az egyházak feladata Európa jövőjének alakításában

Az egyházak egységtörekvéseinek és egyre szélesedő együttműködésének dokumentumaként kiadott és sok egyházi vezető által elfogadott és aláírt Ökumenikus Charta szerint az egyházaknak együtt kell hirdetniük szóval és tettel minden ember üdvösségére az Evangéliumot.

Ez az általánosan elfogadott és megkérdőjelezhetetlen missziói tétel annyiban jelentett gondot az egyházaknak hosszú történetük során, hogy mindezt hogyan is vigyék végbe. Már az ókori egyházatya Augustinus is arról értekezett, hogy az egyház legfontosabb két kérdése a „mit” és a „hogyan”, vagyis mit hirdessünk és miképpen adjuk át az üzenetet. A hitnek és a cselekedetnek harmóniáját jelenti ez, melynek megvalósítását minden gyakorló, hitben élő keresztyén a nem egyszerű feladatok közé sorolja. Így az egyházaknak is örök kérdése ez. Azon túlmenően, hogy a történelmi korok kihívásai közepette az igei választ teológiai tartalom és cselekvési gyakorlat terén együtt kellett megadniuk egy harmadik kérdésre is keresniük kellett a választ. Gondot jelentett ugyanis, hogy a széttöredezett egyház egymástól elkülönülten, vagy valamiféle egységben szóljon és cselekedjen. Hatvan évvel az Egyházak Világtanácsa megalakulása után, az évszázados múltra visszatekintő egységtörekvési mozgalmak tükrében látható, hogy a „mit” és a „hogyan” kérdés mellett az egyháznak kérdése az is, hogy kivel együtt szóljon és lépjen fel, nem csak vallási, hitbeli, hanem a társadalom, vagy a társadalmak egészét érintő kérdésekben.

Az egyház és az egyházak nem légüres térben, és még nem a mennyek országában élnek és szolgálnak, hanem mindig egy konkrét, társadalmi, szociális, gazdasági, kulturális valóságban, ahol kivétel nélkül az emberiség történetének minden idejében jelentkeztek kibékíthetetlennek tűnő ellentétek, krízisek, ellentmondások, mindennapi nyomorúságok. Ezeken természetesen próbált segíteni a gazdaság, az ideológia, a humanitárius eszmék és cselekvési programok sokasága. Bekapcsolódott ebbe a mindenkori egyház is az adott országokban, etnikai közösségekben, mégis azt mondhatjuk, hogy nem csupán a felszíni problémamegoldás feladatát kapta az egyház, hanem ennél lényegesen többet.

Az isteni küldetés mandátuma mennyei jellegű. A megismerés és a tudomány tapasztalati világán messze túlmutató. Az az Isten szól, hívja el övéit és bízta meg üzenetének és akaratának hirdetésével, akié a menny és a föld. Akinél nincs térbeli és időbeli korlát. Az egész teremtettség, minden létező, minden látható, sőt minden láthatatlan valóság is hozzátartozik, az ő tulajdona. Amikor Európáról beszélünk, mert féltjük Európát és féltjük az egyre fogyatkozó európai keresztyénséget, akkor hitbeli látással érzékelnünk kell, hogy Európát az európai egyházakat és az európai keresztyénséget Isten ma is átöleli, kegyelmével és szeretetével. Ezt a társadalmilag, etnikailag, gazdaságilag és kulturálisan rendkívül tagolt földrészt épp az egyházon keresztül akarja mennyei táplálékkal, a hitnek, reménységnek és az új életnek ajándékkával meggazdagítani. Itt jelentkezik a mai európai egyházak közös felelőssége, hogy a mindennapi kihívások közepette mit és hogyan szóljanak, nem feledkezve meg prófétai küldetésükről, vagyis az Ige igazságának radikális érvényesítéséről. S mindemellett égető kérdés, hogy Európa egyházai, melyeknek ma már számát sem tudjuk, hiszen a szétszakadozottság megállítha-

tatlan folyamatként kísért bennünket, tudnak-e és akarnak-e együtt fellépni prófétai, apostoli, evangéliumi, lelkigondozói és diakóniai szolgálatot végezve.

Ahhoz, hogy az európai egyházak szava elfogadható, meggyőző és erővel teli szó legyen, az egyházaknak mindenképpen együtt kell szenvedélyesen könyörögniük a Lélek jelenléteért és áldásáért. Itt látunk olyan folyamatokat, melyek arra utalnak, hogy Európa egyházai végre egyek tudnak lenni az imádságban, az érvényes üzenet tartalmának megkeresésében, a kifejezési formák munkálásában.

Nem lehet Európa egyetlen egyháza sem bezárkózó és elzárkózó közösség, hiszen elhívásunk arról szól, hogy a társadalom nyilvánossága előtt is, vagyis nem csak a templomok belső világában, hirdessük a megváltás evangéliumát. Ennek következményei valóságosan megjelenhetnek a szociális, a politikai, a gazdasági, s minden egyéb más, az egész társadalmat érintő és átfogó vonatkozásokban.

Egyházunk is elkötelezett a tekintetben, hogy az egyházaknak itt és most Magyarországon nem rivalizálniuk kell egymással. Nem újabb feszültségek kiváltására, hanem a békességre igyekvés, szelídlelkűség és egyetértési akarás lelkületére van szükség. A más egyházakkal való együttműködésben felismertük közös felelősségünket és nem zárkozhatunk el a közös könyörgésektől, az etikai kérdésekben való közös megszólalástól, a segítségnyújtás százezernyi közös fellépést sürgető vállalásától. Ez sohasem jelenti református önazonosságunk feladását.

Minden pozitív szándékú szó és tett, az Igéből nyert újabb felismerés ahhoz vezet, hogy a magunk részéről kifejezzük Krisztusban és Krisztusért, a magyarságért és minden európaiért, e földrész jövőjéért mi is felelősek vagyunk és krisztusi lelkülettel minden Krisztus hívővel készen állunk az együttműködésre. Nekünk is az a célunk, hogy Európa népei hitben éljenek, egymással megbékélve, egymást felemelve, egymást testvérként elfogadva örüljenek, s mindezekért együtt hálákat is adjanak.

29. Az európai egyházak feladata az előítéletek megszüntetéséért

Az európai egyházak nyilatkozatot fogalmaztak meg arról, mely szerint elkötelezik magukat mindenféle félreértés és előítélet megszüntetésére. Az Ökumenikus Chartát aláíró egyházak hosszú története nem volt mentes az ellenségeskedésektől, háborúktól, feszültségektől. Az egyházak sokszor politikai, hatalmi érdekek hálójába kerültek, vagy maguk váltak bizonyos politikai érdekek szószólóivá. Ez sok esetben bizonyágtételük hitelességét kérdőjelezte meg.

Ma Európában a háborús konfliktusok okozta történelmi nyomorúságok után sokféle seb kezd behegedni. Viszonylagos béke uralkodik Európa nemzetei között. Sajnálatosak azonban az újra fellángoló etnikai feszültségek, melyek további károkat okozhatnak Európa népei, újabb nemzedékei életében.

Jóllehet a világháborúk utáni hidegháború korszaka is elmúlt, Európában azonban újabb feszültségek és konfliktushelyzetek adódtak. Az igazságosság és az egyenlőség tekintetében újabb és egyre mélyülő válságokkal kell szembenéznünk. Bármennyire is törekednek a politika hivatott emberei azon munkálkodni, hogy faji, vallási, etnikai megkülönböztetéstől mentesen éljünk, ezek a dicséretes törekvések azonban teljes

ÍRÁSAINK

megoldáshoz még nem vezettek. Kérdéses számunkra az is, hogy pusztán a politika eszközeivel, a lelkek mélyén húzódó feszültségek – az a magatartás, mely az előítélet szemléletét hordozza – megoldható, vagy feloldható-e.

Az előítéletek leküzdése tekintetében az egyházak közös fellépésére van szükség Európa népei között. Az az evangélium, amelyet Krisztustól kaptunk, s mely Krisztusról szól, a bűnös ember megváltásának, és megigazulásának evangéliuma. Ez az evangélium azt a rendkívüli erőt hordozza magában, mely képes az emberi személyiség, az emberi gondolkodás teljes átalakítására, megváltoztatására. Az evangélium Jézus Krisztusban azt az egyetemes üdvösségre való hívást jelenti, melyben nincs helye semmiféle megkülönböztetésnek, sem faji, sem kulturális, sem gazdasági, sem hagyományos vallási alapon. Jézus azért jött, hogy az elveszetteket, a kisemmizetteket, a szegényeket, a megbélyegzetteket, a társadalmi és vallási közösség periferiájára kerülteket megkeresse, felemelje és magához ölelje. Jézus azért is jött, hogy mindazokat, akik elkötelezetten hívóknak vallották magukat, a szeretet és a megbocsátás, a türelem és a békességre igyekvés, az egymás terhének hordozása alaptörvényeire tanítsa.

Minden emberi feszültség forrása elsődlegesen a bensőkben keresendő. Abban, hogy mennyire tudjuk és mennyire akarjuk elfogadni egymást, hogy készek vagyunk-e feltételek nélkül a megbocsátásra, hogy elismerjük-e a másikat velünk egyenrangúnak. Jézus a mennyei dicsőségéről mondott le, szolgáló formát vett fel, önmagát megalázta. Lehetett volna, de nem volt benne előítélet, sem a vámszedő, sem a bűnös nő, sem a hitében ingatag iránt. Jött, hogy felmutassa Isten előítélet nélküli, mindenkire vonatkozó, elfogadó, befogadó és megmentő szeretetét.

Európa egyházainak ma úgy kell szólniuk és szolgálniuk, hogy ezt a krisztusi üzenetet hatásosan, és hitelesen adják tudtára népek és nemzetek fiainak, egymástól elzárkózó etnikai csoportoknak és vallási közösségeknek. Európa türelmetlen. Nehezen fogadjuk el a miénktől eltérőt, tele vagyunk a megbélyegzés, a kirekesztés, a türelmetlenség nyomorúságos jeleivel. Tradíciókra és örökségekre, megszokásokra és kialakult hagyományokra hivatkozunk, melyeket azonban újraértelmezhet és új tartalommal tölthet meg a krisztusi evangélium szeretetparancsa.

Az európai egyházak nyilatkozatukban jelzik azt, hogy a többség és a kisebbség vagy a férfiak és a nők ellentétében, a félreértések és előítéletek megszüntetésére irányuló törekvésekben a krisztusi lelkiség hozhat békességet jelentő megoldást. Az önelégültséget feladva, az előítéleteket legyőzve igyekeznek az Ökumenikus Chartát aláíró egyházak keresni egymást, már csak azért is, hogy ez a keresés a megismerésen túl a megértést is eredményezze. Nyilvánvaló, hogy a kegyesség imádságos megnyilvánulásai, a liturgiai minimum keresése, a teológia tudományában való közös kutatás, valamint a szeretetből fakadó szolgálat közös gyakorlása, s a társadalomért vállalt prófétai felelősség bátorsága egészen közel hozhatja egymáshoz Európa egyházait.

A krisztusi hitben való elmélyülés lehet a mindent meghatározó alapja annak a célkitűzésnek, hogy ne az egymás elítélésének és szűnni nem akaró megítélésének állapotát mutassa fel korunk Európája, hanem a hitben alapot véve szeretetben meggyökerezve, a reménységben kibontakozva akarjunk nemet mondani az előítéletekre és igent mondani egymásra a Krisztusban megtalált, elfogadott és befogadott testvérré.

30. Európa egyházainak felelőssége az igazságosságért

Fontos üzenetet fogalmaztak meg az Ökumenikus Charta aláírói, amikor elkötelezték magukat arra, hogy mindenfajta beavatkozással szemben megvédik az emberiség életét szabályozó alapértékeket. Az igazságosság ezeknek az alapértékeknek meghatározó, elhanyagolhatatlan része.

A Bibliában igen gyakori az igazság és az igazságosság fogalma és problémaköre. Igaz az, aki ha valamit ígér, azt meg is tartja. Az igazság a megbízhatóság jele. Az állandóságra, a hűségre utal. Az embernek az Istennel való kapcsolatát jellemzi és minősíti. Az igazság az újszövetségi ígék fényében Jézusban lett teljessé. Krisztus által Isten a bűnből való szabadulást, a sötétből világosságra, a halálból az életre való feltámadást tette érzékelhetővé.

Európa egyházainak tagjai, lelkipásztorok és lelkükben elkötelezett Igét hallgatók, szorongva és szomorúan szemlélik napjaink európai igazságtalanságait. Adódik mindez abból, hogy a régi feszültségeket még nem sikerült teljesen feloldani. Kelet és Nyugat bármennyire is unióban próbál létezni Európában, a sokféle, régtől hordott megosztottság ma is komoly terhet jelent. Nehezen fogadja be az önző Nyugat a szegény Keletet, és nehezen viseli el a többnyire tradicionális szemléletű, erősen megosztott Kelet, a Nyugat viszonylagos egységből fakadó magabiztosságát. Kontinensünkön mindaddig nem sikerült az igazságosságot teljes körűen megvalósítani sem gazdasági téren, sem a nemzeti kisebbségek viszonylatában, sem pedig a szociális problémák terén.

Ezért figyelmeztetően fontos Európa egyházainak az a közös fellépése, amely az evangéliumi igazságosság lelkileg megtapasztalt és átélt valóságát akarja tovább adni gyógyulásul Európa népei számára. Krisztusra nézve és Krisztusban megbékélve, mindenki számára kiderül az az igazság, amely a kárhozatból és ítéletből megment és egy új életlehetőséggel és életminőséggel ajándékoz meg.

Ha Európa Krisztusra tekint, ha az egyházak hitelesen közvetítik Isten igazságosságának tényét, akkor ez olyan belső indíttatás, elkötelező erőforrás lehet, amely le tudja győzni az önös érdekeket, szembe mer szállni a hatalmak által diktált akaratral. Így tudja az ember felfedezni a másikban a Krisztusban neki adott testvért. Így lesz látható valósággá a megbékélés, a kiengesztelődés, az ember és ember közötti igazságosság.

A szökött rabszolgát, Onézimoszt, egy igazságtalan társadalmi rend áldozatát, aki különben tettéért elmarasztalható volt, Pál ajánlása, közbenjárása nyomán el kellett fogadnia Filemonnak, a rabszolgatartónak, a megkárosítottnak testvérként. Krisztus igazsága, a megtérés valósága felülírta, a társadalom akkori törvényét, eltörölte az ítélkező felelősségre vonást. Győzött a szeretet törvénye, diadalmaskodott a krisztusi megbocsátó, elfogadó szeretet igazsága.

A magunk igazával igazán sohasem győzhetünk. Krisztus igazsága azonban kiszorítja a sötétséget, hogy diadalmaskodjék az ő világossága. Ez lehet Európa népei számára is az igazságba vetett remény egyetlen forrása.

28-30. rész Dr. Kádár Zsolt református teológus

SZÉCSI JÓZSEF

Az aszketizmus, a szüzesség és a coelibatus a zsidó gondolkodásban*

1.1 Perusim

Az aszketizmus, vagyis a perusim a vágyak kielégítésének bármilyen formájától való szigorú önmegtartóztatást jelent. Az aszketizmus elvi alapja a test vágyainak visszautasítása hogy az önsanyargatás által az ember magasabb spirituális állapotra jusson. Az aszketizmusnak sohasem volt lényegi szerepe a zsidó vallásban. A judaizmus soha nem hitte azt, hogy az ember lelkének szabadsága csak a test leigázásával nyerhető el. Tudjuk, hogy ezen eszme ugyanakkor központi jelentőségű volt az antropológiai dualizmuson alapuló vallásokban. A nazírok¹ és rehabiliták² aszkézisének kivételével, valamint az Ezékiel által gyakorolt önsanyargatás kivételével³, mely bizonytal egy látomás előidézésére szolgált, az egyetlen említett, általános használatra szolgáló aszketikus gyakorlat a böjt, melyet a Bibliában „a lélek sanyargatásának” neveznek⁴. A Jóm Kippur, az Engesztelő Nap mellett számos böjt kerül említésre, melyeket különleges esetekben alkalmaztak, de ezek legtöbbször a bűnbánat, a szomorúság és a gyász kifejezései voltak, vagy az imádságban való koncentrációt szolgálták, de nem voltak önmagukban vallási cselekedetnek tekinthetők. A próféták újra és újra hangsúlyozzák, hogy a böjt és az önsanyargatás önmagukban nem Istennek tetsző cselekedetek. Ezek csak akkor igazolhatók, ha erkölcsösebb cselekedetekre segítik az embert.

A rabbik még tovább mentek: az aszketizmust és a szándékos szűkölködést Isten akarata elleni vétéknek tekintették, mely akadályozza, hogy az ember örülni tudjon az élet ajándékának. Hillel a testtel való törődést és a fürdést vallási kötelességnek tartotta⁵. Tudunk azonban számos aszkétáról is a Második Templom időszakában. Y.F. Baer⁶ szerint ekkor, és az ezt megelőző időben, a judaizmusnak kifejezetten aszketikus karaktere volt, sőt még az első tannák tanításai is az aszketizmus irányába mutattak. Ez a tanítás Y.F. Baer szerint, annak ellenére, hogy később a háláchá⁷ elvetette, maradandó nyomokat hagyott a háláchá és az ággádá⁸ minden területén, valamint a zsidó élet minden ágában. Y.F. Baer ebben látja a kereszténységben olyannyira domináns aszketikus és monasztikus elemek eredetét is. A legtöbb kutató azonban nem ért egyet ezzel. A keresztény teológusok abban, hogy a judaizmusban kisebb hangsúly van az aszketizmuson, a judaizmusnak a kereszténységhez viszonyított alsóbbrendűsége bizonyítékát látták⁹. Ugyanakkor éppen erre hivatkoztak a zsidó apologéták, hogy bemutassák a zsidó vallás magasabb, emelkedettebb szintjét¹⁰. A korai rabbinikus judaizmus aszketizmushoz való hozzáállása a történelmi háttér tükrében teljes összefoglalást nyer E.E. Urbach tanulmányában¹¹. A dolgozat kifejti, hogy a

* Elhangzott a KÖT 2008. szeptember 18-19-i konferenciáján

hellenisztikus aszketizmus legfőbb motívuma és annak különböző megnyilvánulásai, melyek megtalálhatók Philonál is – nevezetesen, a test és lélek, a test és a szellem antitézise –, nem fordulnak elő a Talmudban¹². E.E. Urbach szerint, a bűntől való félelem, valamint az erős vonzódás a Szentélyhez és az áldozatokhoz voltak az aszketizmus motivációi a judaizmusban. Az aszketizmus ilyen esetei megtalálhatóak a háláchá kontextusában, amikor az – ahogy teszi – a világ gyakorlati dolgaival foglalkozik. A hászidok hősiességi vallási tettei Antiochus Epiphanes uralkodása idejében nem keltettek aszketikus benyomást, és nem ébresztettek aszketikus ideálokat. Csak a Második Templom lerombolása, és a napi áldozatbemutatás megszűnéséből fakadó, komoly, vallást érintő gondok adtak teret egy aszketikus mozgalom létrejöttének, és ruházták fel a böjtöt egy új jelentéssel. E korszak tudósai és vezetői minden erőfeszítést megtettek, hogy megfosszák ezt a mozgalmat szélsőséges jellegétől. Javne¹³ generációja tanúja volt a mozgalom hanyatlásának, de az üldöztetések és erőszakos térítések idején, mely ezután következett, a mozgalom elterjedt és megerősödött. A kiddus há-Sém¹⁴ teológiája kikristályosodott, és az Istenről szóló tanítás problémái mélyebb figyelmet kaptak. Aszketikus cselekedeteknek és a szenvedésnek az elfogadása gyakori volt, amint azt számos bölcs sorsa bizonyítja mind Erec Izráelben¹⁵, mind Babilonban. E tudósok esetében is hiányzott az aszketizmusra általánosan jellemző két jelenség: az emberi természetnek ellentmondó önmegtartóztatás szokatlan cselekedetei, amilyen a teljes szexuális önmegtartóztatás és a coelibatus, valamint a szekták és a titkos aszketikus társaságok megléte. Az esszénusok, és hasonló zsidó irányzatok a mértékletességet, mint a megigazult és tiszta élet előfeltételét gyakorolták, de ők sem dicsérték az aszketizmust, mint értéket önmagában. A Talmudban és a Midrásban¹⁶ előforduló aszketikus cselekedetek – E.E. Urbach szerint – nem egy fanatikus aszketikus tanítás elfajult maradványai voltak, hanem a zsidó nép életének, történelmének meghatározott eseményeire abban a korban adott válasznak tekinthetők.

1.2 Az aszketizmus indítékai

A történelmi okok mellett az aszketizmusnak személyes indítékai is lehetnek a judaizmusban. Az élvezettől való tartózkodást önmagában véve nem tekinti a vallásos istentisztelet útjaként. A rabbik által gyakorolt aszketizmus jellemzője nem a fájdalom és sanyargatás volt, melyeknek az ember kiteszi magát, hanem a cél, melyet el akar érni. Az absztinencia lehet önként vállalt büntetés halálos vétkek elkövetése esetén. A Tizenkét Pátriárka Testamentuma elmondja, hogy Ruben hét évig nem ivott bort vagy szeszes italt, hús nem ment le a száján, és nem evett étvágygerjesztő ételt sem, hanem folyamatosan gyászolt nagy vétkéért. Az Úr félelmében Simeon – József iránti gyűlölete miatt – böjttel sanyargatta lelkét két éven keresztül. Júda a Támárral elkövetett bűne miatt öreg koráig nem ivott bort, nem evett húst, és nem ismert élvezetet. A Bibliában megkülönböztetetten kifejezésre kerül az, hogy a böjtnek bűnhődés értéke van¹⁷. Hasonló módon Salamon Zoltáraiban¹⁸ (3,8–9): „Az igaz ember folyamatosan felkutatja házát, és eltávolítja a vétket, mely a törvényszegéssel megtörtént. Bűnbánatot tart a nem szándékos vétkekért böjttel, és megsanyargatja lelkét.” Rabbik

Seset, egy babilóniai amóra¹⁹, a III. században a böjtöt az áldozat helyettesítéseként tekintette. Amikor böjtölt így imádkozott: „Mindenség Ura, Te tudod, hogy amíg a Templom állt, amikor egy ember vétkezett, elvitte az áldozatot, és felajánlotta a háját és a vért, melyek engesztelést tettek érte. Most én böjtben ültem, és az én hájam és vérem megfogyatkozott. Legyen a Te akaratod, hogy ez az én hájam és az én vérem megfogyatkozása legyen, mintha áldozatot ajánlottam volna fel a Te oltárodon, és Te legyél kegyes hozzám!”²⁰. Talán ebből a szempontból asszociálható a böjt az alamizsnával²¹.

A gyász szabályai nem írják elő a böjtöt vagy egyéb megtartóztatást, bár a halál és a temetés közötti időszakban (kivéve szombaton) a gyászolóknak tartózkodniuk kell a hústól és a bortól²². Van azonban a böjtnek egy sajátos formája, mely a nemzeti katasztrófák idején történő gyással kapcsolatos, amilyen az Áv hó 9-én tartott böjt. A böjtölés mindig hathatós kisegítője az imának. „Ha valaki imádkozik, és nem nyer meghallgatást, böjtölnie kell, mivel írva van: Hallgasson meg téged az ÚR a veszedelem napján...” (Zsoltár 20,2)²³. A böjt említést nyer a kinyilatkoztatás fogadására való felkészülésként is²⁴.

A Második Templom lerombolása i.u. 70-ben, a Traianus alatti széleskörű felkelés szerencsétlen kimenetele, és a Bár Kochbá-féle szabadságharc végső katasztrófája felélesztette azt a hangulatot, melyben a Zakariásnál említett négy megemlékező böjt bevezetésre került²⁵. Az egyéni böjt is gyakoribbá vált. A Templom lerombolása után néhányan teljesen felhagytak a húsevással és borivással, mert a napi áldozat és libatio²⁶ megszűnt. Néhány vezető rabbi azonban ellenezte megtartóztatásukat. Rabbi Josua ben Hanania rámutatott arra, hogy saját logikájuknak messzebbre kellene vinni őket. Így nem ehetnének fügét és szőlőt sem, mert az első gyümölcsöket nem lehet felvinni a Templomba. Nem ehetnének kenyeret, mert nincs meg a „két vekni” és az áldozati kenyerek lehetősége, és nem ihatnának vizet, mert nincs víz libatio a Szentélyben²⁷.

A Bár Kochbá-féle szabadságharc után Rabbi Ismael ben Elisa a következőt mondta: „A Templom lerombolásának napjától fogva helyesnek lehetne tekinteni azt, ha rendeletet hoznánk eltiltva magunkat a húsevéstől és a borivástól. Ez azonban olyan elv, amit nem lehet a közösségre kényszeríteni, olyan rendelet, melyet a többség nem tudna betartani.”²⁸ „És a gyűlöletes ellenség győzelme miatt, akik kegyetlen ediktumokat kényszerítenek ránk, megtiltják a Tóra tanulmányozását és a törvények betartását, nem engedik fiaink körülmételését, helyes lenne rendeletet hozni a magunk számára, hogy ne vegyünk feleséget, és ne nemzzünk fiakat, hogy Ábrahám magja ily módon véget érjen! Egy ilyen rendeletet azonban nem tartanának meg, és szándékos megsértése rosszabb lenne, mint házasodni anélkül, hogy bármi rosszat látnánk a házasságban.”²⁹

Az aszketizmust, akár nemzeti, akár személyes motivációból fakadt, a rabbik helytelenítették. Egy absztinenciára tett eskü olyan, mint egy vasgallér, nyakörv (amelyet a rabok viselnek) az ember nyaka körül, és aki önmagára esküt tesz, az olyan, mintha talált volna egy ilyen nyakörvet, és a saját fejét dugta volna keresztül rajta. Vagy, ha egy ember, aki esküt tesz, olyan, mint aki törvénytelen oltárt (bámá) emel. Ha betartja az esküt, akkor pedig olyan, mint aki áldozatot mutat be azon az oltáron.³⁰ Rabbi Isaak mondta: „Nem elég neked mindaz, amit a Törvény megtilt számodra, még

más dolgokat is meg akarsz tiltani magadnak?” A 4Mózes 6,11-nek egy figyelemreméltó interpretációja felfedezi azt, hogy a názinak engesztelő áldozatot kellett bemutatnia a bűnért, mellyel saját lelke ellen vétkezett azzal, hogy nyomorulttá tette magát a bortól való tartózkodással. Az ilyen embert (a szöveg) bűnösnek mondja. Ha valaki pusztán csak a bor élvezetét tagadta meg magától és bűnösnek tekintendő, mennyivel inkább bűnös az, aki megtagadta magától minden élvezetet³¹. Ebben a szellemben szól Rav³² is: Az embernek számot kell adnia az ítélet napján minden jó megengedett dologról, melyet élvezhetett volna, és nem tette azt³³. Ennek az elvnek egy pontos összefoglalóját Mose ben Maimon: Misne Tora-jában³⁴ találjuk.

1.3 Extrém irányok

A posztbiblikus időkben az aszketikus tradíció, mely a száműzetés előtt a názirokat, rehabilitáltak és más csoportokat jellemzett, a sivatag hagyományaként élt tovább. Időről időre, különösen akkor, amikor a népesség főbb központjaiban az élet vallásilag vagy egyéb szempontokból elviselhetetlennek tűnt, jámbor zsidók visszavonultak a sivatagba, hogy egy aszketikusabb életvitelt követhessenek. Ez volt az „a sokaság, akik megigazulást és igazságot kerestek”, és lementek a júdeai sivatagba családjaikkal és jószágukkal együtt, hogy elmeneküljenek az elviselhetetlen körülmények elől, melyet Antiochus Epiphanes kényszerített rájuk, akiket azonban a király tisztjei üldözésbe vettek, és lemészároltak egy szombati napon³⁵. Hasonló mozgalmakra Heródes idejéből apokaliptikus művek utalnak, mint amilyen a Mózes Mennymenetele, ahol egy Taxo nevű levita és annak hét fia három napig böjtölnek, majd egy barlangba költöznek, hogy ott haljanak meg, mintsem, hogy megszegjék Isten törvényét³⁶, vagy az Izaiás Mártíromsága, ahol Izaiást szőr ruhába öltöztött tanítványai követték a pusztába³⁷.

Az aszketizmus legismertebb példái a Második Templom kései időszakában élt qumráni közösség, az esszénusok, valamint a terapeuták voltak. Az esszénusok között voltak³⁸ a Damaszkuszból emigrált és hozzájuk csatlakozott cádokiták³⁹ is. Az esszénusokról ír a Damaszkuszi Tekercs, a Holt Tengeri Tekercsek, és a Jáchád. Az esszénusokról alkotható kép nem teljesen világos: egyfelől úgy kerülnek leírásra, hogy minden városban nagy számban megtalálhatók⁴⁰, másrészt Alexandriai Philo és az idősebb Plinius (és maga Josephus is) olyan terminusokkal írják le őket, melyek egy sivatagi közösségre utalnak. Minden valószínűség szerint egyrészt a különböző esszénus rendek be- és felavatott tagjai közösségi és aszketikus életet éltek a sivatagban, ugyanakkor a velük egyetértő, vagy külső tagjaik megtalálhatók voltak Izrael legtöbb városában, és talán a diaszpórában is. Az esszénusok, akiket idősebb Plinius mutat be⁴¹, a Holt-tenger nyugati partján éltek. A település központját a Qumránban talált romok helyszínére teszik. Az esszénusok kézi munkával tartották fenn magukat, vallási gyakorlatuk a közösségi imádkozást, a Biblia tanulmányozását, és a mértékletes étkezést is magában foglalta. A teljes jogú tagokat olyan szigorú eskü kötötte, hogy még azok sem törhették meg, akiket kiközösítettek a rendből, és emiatt akár éhen is halhattak. Nem voltak feleségeik, sem szolgálók, bár Josephus Flavius említ egy esszénus csoportot, akik kivételesen házasodtak, kizárólag gyermeknemzés céljából⁴².

A terapeuták, akikről Alexandriai Philo közvetlenül az esszénusokról írottak után számol be⁴³, zsidó aszketikus irányzat volt, mely férfiakból és nőkből állt, akik Egyiptomban, a sivatagban, az Alexandria mellett található Mareotis tó partján éltek. Céljukat Alexandriai Philo a görög therapeuo igéből vezeti le, de nem biztos abban, hogy a szó elsősorban „gyógyítót” vagy „imádkozót” jelent-e. Amennyiben az első változat érvényes, úgy az az „esszénusok” szó arám változatára, ászjá-gyógyító kifejezésre enged következtetni. Különálló sátrakban laktak, kontemplációnak, imádságnak, dicséretnek, és a hagyományos allegorikus interpretációt követő Bibliatanulmányozásnak szentelve magukat. Minden hetedik napon közösségi imádkozásra és étkezésre gyűltek össze. Más napokon rendkívüli mértékletességet gyakoroltak az étkezésben, így néhányan közülük hetente csak egyszer ettek, és még a szombat megünneplése is olyan egyszerű volt, amilyen csak lehetett. A heti étkezésre úgy tekintettek, mint az áldozati kenyér elfogyasztására – ami a közösség papi jellegére utal. Szertartásaik egyik említésre méltó sajátossága volt a közös éneklés, mely a szombat estét követően egész hajnalig tartott. Az, hogy milyen kapcsolatban voltak az esszénusokkal, vagy bármely Izráelben működő aszketikus csoporttal, jelenleg nem tisztázott.

Keresztelő Jánost Josephus Flavius nem nevezi aszkétának⁴⁴, de az evangélium a hagyományt követve annak tekinti. Márk szerint (1,6) teveszőr ruhát viselt, sarut bőrszíjjal, sáskán és mézen élt; a Q forrás szerint (a Mátéban és Lukácsban közös, nem Márkból származó szöveg alapján) nem evett kenyeret és nem ivott bort⁴⁵, ami összehasonlítható a Jeremiás 35,6–10-ben a rehabilitákról mondottakkal. A Lukácsra jellemző anyag inkább azt a benyomást kelti, hogy János egész életében názír volt⁴⁶: a sivatagban nőtt fel (Lukács 1,80), és prédikációiban arra buzdította hallgatóit, hogy osszák meg ruháikat és élelmüket a szűkölködőkkel (Lukács 3,11). Bannus, a vadon egy másik aszkétája, akivel Josephus egy bizonyos időt együtt töltött (kb. i.sz. 55.), levelekbe és fakéregbe öltözködött, a természetben meglévő élelemmel táplálkozott, és gyakorta végzett tisztító mosdást éjjel és nappal⁴⁷. Azon elbeszélés, mely Josephus Flavius: *De bello Iudaico* c. műve ószláv változatában szerepel, és egy erdőkben élő vademberről szól, aki összetűzésbe kerül Archelaus ethnarchával, Judea uralkodójával⁴⁸, egyesek szerint lehet, hogy részben Keresztelő János és Bannus portréján alapul. Egy másik szláv adalék szerint⁴⁹ Keresztelő János nem csak a kenyértől és bortól tartózkodott, hanem állatok húsát sem ette meg. Itt valószínűleg az enkratiták (egy II. századi keresztény aszketikus közösség) hagyományának befolyása érzékelhető, akik nem ettek húst és nem házasodtak. A „sivatagi aszketizmus” bizonyos formái a Második Templom korszakának vége felé, valószínűleg abból a magatartásból eredtek, melyet a szent háborúban résztvevők vállaltak magukra a Bibliában⁵⁰. Ez jelenik meg egyes qumráni szövegekben is, így a Háborús tekercsben.

1.4 A középkori zsidó filozófia

A középkori zsidó vallásfilozófusok az aszketizmus talmudi megközelítésének általános elveit követték. Szaadja Gaon⁵¹, A Hiedelmek és vélemények c. könyvében⁵², az ideális életéről vallott különböző felfogások között említi meg az aszketizmust.

Véleménye szerint elfogadhatatlan, mint megfelelő életvitel, mivel ha mindenki ezt gyakorolná, az az emberiségnek a kipusztulásához vezetne a földről. Ez ellentétes lenne Isten akaratával, mely szerint a világ az ember által legyen benépesítve. Szaadja Gaon kijelenti, hogy az ember testből és lélekből áll, ezért mindkettővel törődni kell.

A XI. sz. második felében élt Bachja ibn Paquda A szív kötelességei c. művében meghatározza a rendszeres böjt és egyéb aszketikus gyakorlatok egyfajta mértékét, mely elengedhetetlenül szükséges az etikai tökéletesség megvalósításához⁵³. Selomo ben Juda ibn Gabirol (1020-1057) miközben nem pártolja közvetlenül az aszketizmust, egy neoplatonista filozófiával kompatibilis tanítást vezet be, mely szerint az aszketizmusnak egy helyes mértéke jelentős jutalommal jár. Selomo ibn Gabirol szerint az emberi lény lélek, és az emberi életnek a célja a lélek előkészítése a saját elemével való egyesülésre. Ezért az embernek fizikai étvágyát az értelem uralma alatt kell tartania⁵⁴.

Juda Halevi (1075-1141) a Kuzari c. művében a megigazult embert úgy mutatja be, mint aki személyiségének minden részletében megadja az annak kijárót. Így határozottan ellene van azon felfogásnak, miszerint a testi önmegtartóztatás önmagában erényes cselekedet lenne. „A mi vallásunk”, mondja Juda Halevi, „megosztott a félelem, a szeretet és az öröm között, amelyeknek mindegyikén keresztül megközelíthető az Isten. A te bűnbánatod egy böjt napján nem tetszik jobban Istennek, mint a te örömöd a szombaton vagy az ünnepnapokon, amennyiben annak végeredménye az odaadó szív.”⁵⁵

Az aszketizmus leginkább hangsúlyozott formája a középkori zsidó filozófusok közül Abraham bár Chijjatól⁵⁶ származik, aki a szexuális önmegtartóztatást ideálisnak tekintette⁵⁷. Ezt a nézetet azonban élesen kritizálta az Iggeret ha-Kodes c. értekezés, melyet Mose ben Nahmanidesnek⁵⁸ tulajdonítanak. Ebben a szerző a misztikus töltésű szexuális aktust az ember magasrendű tevékenységként magasztalja, amennyiben azt megszentelt szándékok vezetik.

Mose ben Maimon⁵⁹ hozzáállása következetes marad saját „középút” filozófiájához. A kontemplatív és erényes élet értékének hangsúlyozása magával vonná a földi élvezetek lekicsinylését. Mose ben Maimon felszólal a másik véglet, a teljes önmegtartóztatás ellen is. A téma tárgyalásakor, a Talmud Avot traktátusához írt bevezetőjében, valamint a Misna Tora-ban⁶⁰ hangsúlyozza, hogy a Tóra nem kívánja az embertől az élvezetektől való megtartóztatást. Isten nem az ember testének ellensége. Az arany közép olyan életvitelre hív, mely egyaránt tartózkodik a túlzott élvezethajszolástól, és a túlzott önmegtartóztatástól is.

Bár némelyek számára – bizonyos esetekben – a szélsőséges önmegtartóztatás is jótékony hatással lehet erkölcsös magatartásuk megerősítésére, ez mégsem lehet általános életviteli program. Ezen elvonás, megfosztottság ugyanúgy működik, mint egyes orvosságok, melyek jótékony hatásúak bizonyos betegségek esetében, de kárt okoznak az egészséges embernek. Abraham ben Mose ben Maimon⁶¹ pozitív véleményt fogalmazott meg az aszketizmusról arabul írt munkájában, a Kifajat al-Abidin -ban⁶², melyben filozófiája a szufi nézetekre emlékeztet.

Talán Mose Chájjim Luzzatto – RaMHal (1707-1746) foglalta össze a legjobban az aszketizmussal kapcsolatos különböző meglévő zsidó felfogásokat. A Mesillat Jesarim

c. munkájában kimutatja⁶³, hogy míg egy személy számára helyénvaló, hogy a fölösleges élvezeteket határok közé szorítsa annak érdekében, hogy megelőzze jelleme károsodását, helytelen és bűnös megfosztania magát az örömtől, amikor az szükségtelen szenvedést hoz magával, és kárt okoz a személy testi és szellemi egészségében.

2.1 *Betulá*

A bibliai *betulá* szót rendszerint szűznek fordítják le, mégis – nem jogi értelemben – jelentése kétséges, inkább jelenthet egy életkort, mint egy fizikai állapotot. A rokon *akkád* szó, a *bátultu* (hímnem: *bátulu*), és az *ugarit* *btlt* „egy serdülő, eladósorban lévő, leány”. Azt, hogy egy nő, akit így hívnak, nem feltétlenül *virgo intacta*, bizonyítja egy *ugarit* mítosz elbeszélése Báál szexuális érintkezéséről Anát istennővel, aki a megtisztelő *btlt* jelzőt viseli⁶⁴. Egy Nippurból való arám varázsló szövegben van egy utalás egy *betultá*-ra, aki „terhes, de nem tud szülni”⁶⁵. A *betulá* hímnemű párja a Bibliában gyakran a *báhur*, „fiatal férfi”⁶⁶. A *betulá* szót a Biblia a szintén egy fiatal nő megjelölésére szolgáló, kort meghatározó *álmá* szóval váltakozva használja. Így a Genesis 24,16-43-ban, Rebekát először *betulának*, majd *álmának* nevezik. A két szó pontosan ugyanilyen váltakozása jelenik meg egy *ugarit* szövegben is⁶⁷. Az *álmá*, az Izaiás 7,14 kétezer éves félreértése ellenére, „Íme a szűz fogan...”⁶⁸ semmiben nem utal a kérdéses nő szüzességére. A „szűz” szó világos értelmet csak negatív úton nyerhet: pl. a sumér és *akkád* irodalom „virágától nem megfosztott”, „nem tapasztalt”, „nem megnyitott”, és „aki férfit nem ismert” terminus technikusokat használt. Rebekka leírása hasonló⁶⁹, akit először egy *betulának*, „fiatal nőnek”, és később „akit férfi nem ismert”-nek mond a bibliai szöveg⁷⁰ (az idézett szövegben nincsen szó Rebekkáról). Jogi értelemben azonban, a *betulá* szigorú értelemben vett szűzet jelent, ugyanezt jelenti a *bátultu* kifejezés is bizonyos *akkád* jogi kontextusban.

2.2 A *Tóra*

A nő szüzessége pénzügyi és morális jelentőségű valami volt. Egyértelmű, hogy magasabb menyasszonyi díjat kellett fizetni a leány apjának egy szűzért, mint egy nem szűzért (mohár *betulot*), vagyis azért a kiváltságért, hogy feleségül vehessék. A bibliai törvények foglalkoznak azokkal a jogvitákkal, melyek a szüzesség pénzügyi és morális ára körül felmerülhetnek:

1, Exodus 22,15–16⁷¹: A férfi, aki elcsábít egy szűzet, aki még nincs eljegyezve, feleségül kell vegye azt az ún. jegyepénz megfizetésével. Ha az apa nem akarja férjhez adni a lányát egy csábítóhoz, akkor is ki kell fizetnie az apának járó összeget „a szűzekért járó jegyepénz”-nek megfelelően. Mindkét esetben az apa kompenzálva van pénzügyi veszteségeiért. Egy nem házas lány elcsábítására vonatkozó hasonló törvény található az ún. Közép Asszír Törvényekben⁷², ahol a csábítónak a héber mohár *betulot*-nak, *akkádul* *sim bátulti*, „a szűzek árának” megfelelő összeget kell megfizetnie. Itt ugyanúgy, az apa nem köteles feleségül adni a lányát egy csábítónak. A törvény tartalmaz egy záradékot, mely hiányzik a bibliai megfelelőjéből: „Az apa úgy bánik a lányával, ahogy akar”, azaz úgy büntetheti meg, ahogy jónak látja.

2, Deuteronomium 22,28–29⁷³: A férfi, aki megerőszakol egy még nem eljegyzett szüzet, 50 ezüst sékelt kell fizessen (később ezt tartják a szüzek árának), majd kötelezve lesz feleségül venni a lányt, és megfosztják a válásra vonatkozó minden későbbi jogától. Hasonlóan, a Közép Asszír Törvényekben, miután a törvény leírja a fiatal nő fizikai állapotát, és a különböző helyeket, ahol a sérelem megtörténhetett, a vádlottól – ha nem házas – megköveteli, hogy fizesse meg a szűz árát, vagyis vegye feleségül a lányt, és jogvesztetté legyen a válást illetően. Az apának ebben az esetben, miután megkapta a pénzügyi kártérítést, joga van kiházasítani a leányt ahhoz, akihez akarja. Ha a vádlott házas, az apa úgy dönthet, hogy hozzá adja a lányt.

3, Deuteronomium 22,23–27⁷⁴: Abban az esetben, ha egy férfi szexuális kapcsolatot létesít egy eljegyzett szűzzel, meg kell állapítani, vajon a lányt kényszerítették-e, vagy önként egyezett bele. Hasonló törvényekkel találkozunk a Közép Asszír és Hettita Törvényekben⁷⁵. Ha a sérelem városban történt, mindkettőjüket halálra kell kövezni. A Biblia szövege kimondja⁷⁶: „Ha valamely szűzlányt eljegyez egy férfi, s valaki a városban találkozik és hál vele, akkor vidd ki mind a kettőt az illető város kapujához, s kövezd agyon: a lányt, mert nem kiáltott, noha benn volt a városban, a férfit, mert megalázta felebarátjának feleségét, távolítsd el a gonoszsgot magad közül.” Amennyiben azonban nyílt terepen történt a sérelem, az megerőszakolásnak bizonyul, és csak a férfit kell megölni. Ami a sérthetlenséget illeti, arról el kell mondani, hogy egy eljegyzett szűz olyan, mint egy feleség: bármelyiknek megsértése halálos vétek. Az Esnunna Törvényei és a Hammurapi Törvényei ehhez hasonlóak, mindkettő halálbüntetést ír elő a szüzek megerőszakolásáért, akik a törvény szerint házasnak tekintendők⁷⁷.

4, Deuteronomium 22,13–22⁷⁸: Amennyiben egy férfi azzal vádolja a feleségét, hogy nem volt szűz a házasságkötéskor, a lány szüleinek bizonyítékot kell szolgáltatniuk leányuk szüzességéről a vének előtt a város kapuinál. Ha hamisan megrágalmazta feleségét, megkorbácsolják, 100 sékelre büntetik, és megfosztják minden válási jogától. Ezen nagy büntetés megfelel a vád súlyának, mely a lány megkövezéssel történő kivégzését vonta volna maga után, ha igaznak bizonyulnak vádjai, azaz, ha a lány vétkezett volna, még mialatt az apja házában volt. Az ókori kelet ékírási törvényei hasonló módon ítélték⁷⁹.

A szűz romlatlan tisztaságának értéke tükröződik vissza a Leviticus 21,13-ban⁸⁰ lévő szabályban, miszerint a főpap csak a népéből származó szüzet vehet el feleségül⁸¹. Az Ezékiel 44,22⁸² minden papot arra kötelez, hogy szüzet vegyen feleségül – vagy egy pap özvegyét –, akinek izraelitának, zsidónak kellett lenni.

2.3 Tórán kívüli szentírási szövegek

Az, hogy a szüzek különösen kíváncsiak és szexuálisan vonzóak voltak, számos Tórán kívüli szentírási részletből kitűnik. Lót megpróbálja lecsendesíteni a szodomiták örületét azzal, hogy felajánlja nekik lányait, akiknek szüzességét a szöveg kiemelt módon felemlíti⁸³. A tömegmészárlásokban csak a szüzek lettek megkímélve, hogy aztán rabszolgáknak vagy feleségeknek vigyék el őket⁸⁴. Josephus Flavius a 2Sámuel 13,18-t⁸⁵ magyarázva elmondja, hogy „az ősi időkben a szüzek hosszú ujjú tunikákat hordtak, melyek bokáig értek, hogy ne legyenek felfedve.”⁸⁶

A tisztaságnak és a morális értéknek alakjaként, a betulá, a „lány”, országok és népek megszemélyesítésére is szolgált a költészetben – sokszor „valakinek a lánya”-ként (asszony) értelmezve (bát); pl. Jeremiás siralmai 2,13⁸⁷: „betulát bát-Cijjon – Sion szűz leánya”⁸⁸.

2.4 A Talmud és a háláchá

A háláchában a szűz nem feltétlenül egy fiatal lány, akinek a hímenje⁸⁹ még érintetlen. Egy leány szűznek tekinthető megrepedt hímennel, és nem szűznek tekinthető érintetlenül is. Az első eset Rabban Gamaliel és Rabbi Eliezer szerint arra vonatkozik, ha ezt a lány állítja, illetve bizonyítja, a második pedig az esetleges beszakadás, sebesülés miatti történés Rabbi Josua ben Hanania szerint. A Talmud Ketubbót traktátusa ebben az esetben a „mukkát” kifejezést használja: „megsebesítve egy fadarab által”⁹⁰.

Másrészt csak arra a lányra vonatkozik a szüzesség törvényi esete, akitől az eljegyzés után váltak el. Amennyiben a házasságkötés után váltak el tőle, vagy akkor özvegyült meg, még ha a nemi aktus nem is történt meg, a törvény szerint nem tekinthető szűznek⁹¹. A Toszeftában⁹² található állítás⁹³ sem pontos, miszerint egy szűz az, „aki soha nem közösült”. A pedofília esetében, pl. egy kislánnyal való közösülés, aki kevesebb, mint három éves és egy napos, nem érvényteleníti a lány szűzi státusát, mivel ebben az esetben a hímen újranő, és az egész pusztán annyinak tekintendő a Niddá traktátusának szövegmegfogalmazása szerint, mint „ujjal döfni a szembe”⁹⁴. Felszabadított rabszolgánő és olyan nő, akit idegen katonaság, ejtett fogságba, nem volt szűznek tekintendő, mivel tényként feltételezhető, hogy ilyen körülmények között őt megerőszakolták, vagy elcsábították. Egy nem szűz törvény szerinti alkalmatlansága abból látszik, hogy az ő ketubbá-ja, házasságlevele csak 100 zuz-ról⁹⁵, a szűzé pedig 200 zuz-ról szól⁹⁶. A papok a Második Templom időszakában már 400 zuz ketubbát vezettek be, melyet a rabbik nem elleneztek⁹⁷. Fontos az a tény is, hogy aki nem volt szűz nem mehetett feleségül főpaphoz.⁹⁸

A Misna szerint egy szűz házasságkötésére szerdán szokott sor kerülni azért, hogy ha nem találták szűznek, a megsértett vőlegény azonnal beadvánnyal fordulhasson a bét din-hez⁹⁹, mely rendszerint csütörtökön ülésezett¹⁰⁰.

A bizonyíték arra vonatkozóan, hogy esküvője napján „a házasságra” hinnumá-ban vagy „egy hordszékben” vagy „fátyol alatt” ment¹⁰¹, vagy hümenájosz kísérette (menyasszonyi dal), vagy kibontott hajjal volt, vagy „sült kukoricát osztogattak szét”, elegendő volt annak alátámasztására, hogy házasságkötésekor a lány szűz volt¹⁰², mivel ezeket a ceremóniákat csak szűzekkel végezték el. A természetellenes közösülés nem érintette a lány szűzi státusát¹⁰³.

3.1. A coelibatus¹⁰⁴

A házasság szándékos visszautasítása teljesen idegen a judaizmustól. Coelibatusban élőkre alig található utalás a Bibliában és a Talmudban, és nincs egyetlen középkori rabbi sem, akiről úgy tudnánk, hogy coelibatusban élt¹⁰⁵. A coelibatus követelményei nem voltak belefoglalva sem a názírokra¹⁰⁶ vonatkozó önmegtartózkodó

cselekedetek sorába¹⁰⁷, sem azokba a kötöttségekbe, melyek a papságra vonatkoztak¹⁰⁸. A coelibatus a zsidóságban szigorúan vett szektás cselekedetnek számított. Josephus Flavius az esszénusok némelyikének tulajdonítja¹⁰⁹. Kivétel egyetlen elszigetelt eset, a talmud-tanító, Simeon ben Azzai¹¹⁰ esete, aki coelibátusát a következő szavakkal magyarázta: „Az én lelkem a Törvényt szereti, a világot mások akarják folytonossá alakítani.”¹¹¹

A zsidó Törvény, gondolkodásmód és élet normája jól körülírható, ábrázolható a Sulchan Aruch¹¹² házasságról szóló szakaszának nyitó záradékában: „Minden férfi köteles megházasodni annak érdekében, hogy teljesítse a gyereknemzés kötelességét; és bárki, aki nem elkötelezett a faj szaporítása iránt, olyan mintha vért ontana, kisebbitené az isteni képmást, és előidézné, hogy az Örökkévaló Jelenléte eltávolodjon Izráeltől.”¹¹³ A Törvény még fel is hatalmazza a bíróságokat, a bét dint¹¹⁴ arra, hogy kötelezzenek egy férfit a házasságra, ha még nőtlen, miután betöltötte a 20. évét¹¹⁵. A Középkortól fogva azonban ilyen kötelezvényt nem gyakoroltak¹¹⁶. Kivétel csak az lehet, ha valaki ragaszkodik a Tóra tanulmányozásához, miként Simeon ben Azzai. Csak ebben az esetben „lehet neki megbocsátani azt, hogy elutasítja a házasságot, és így is csak akkor, ha szexuális vágyait kontrollálni tudja.”¹¹⁷

A coelibatus zsidó ellenzése elsősorban a „szaporodjatok és sokasodjatok” pozitív parancsán alapul, mint az élet át- és megörökítésének alapvető kötelességén, azon a kötelességen, mely a születésszabályozáshoz való zsidó hozzáállást is motiválja. Másodszor, a coelibatus összeegyeztethetetlen a teremtés zsidó felfogású rendjével, melyben a férfi igazából csak egy fél emberi lény, addig, amíg nem házasodik. Ezen felfogás szerint: „Aki feleség nélkül él, öröm nélkül, áldás nélkül..., béke nélkül él.”¹¹⁸ Harmadszor, a judaizmus távolról sem tekinti a coelibatust az életszentség elérésére szolgáló eszköznek, sőt, inkább a személyes megszentelődés akadályának látja. Ezt jól illusztrálja a kiddusin (megszentelődés) kifejezésnek a házasságkötésre való használata, mely így házasságkötést is jelent, valamint az a követelmény, hogy a főpapnak házas embernek kell lennie¹¹⁹, különösen akkor, amikor a Szentek Szentjében, a legszentebb napon teljesít szolgálatot¹²⁰. Hasonló okokból, nem házas személyek nem tölthetnek be bizonyos vallási közhivatalokat, nevezetesen, nem lehetnek bírák főbenjáró esetekben¹²¹, valamint nem lehetnek zsinagógai felolvasók¹²². Zsidó moralisták mindig is támogatták a szigorú önmegtartóztatást, és alkalom adtán még az aszkézis bizonyos mértékét is, de nem bátorították a coelibatust, vagy a monasztikus életformának bármilyen változatát. Van kivétel és szimpátia is, így pl.: Bachja ben Joseph ibn Paquda¹²³; Abraham bar Chijja¹²⁴; vagy Abraham Mose ben Maimon¹²⁵ részéről. Ezekben az írásokban azonban nyomokban sem lehet fellelni a házasságnak az elítélését, vagy abban valamiféle ördögi vonásnak a felfedezését. Azt a nézetet, hogy valami erkölcstelen van a házasságban Nahmanides¹²⁶ egy külön traktátusban már a XIII. században cáfolta¹²⁷.

BIBLIOGRÁFIA

- Black, M.: *The Scrolls and Christian Origins*. 1961.
 Bruce, F.F.-Haberman, J.-Peli, P.H.: *Perushim*. In. *Encyclopaedia Judaica* CD-ROM. 1992.
 Epstein, L.M.: *Marriage Laws in the Bible and the Talmud*. 1942.

ELŐADÁSAINK

- Guttmann, J.: *Beitraege zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters*. 1911.
Jakobovits, I.: *Encyclopaedia Judaica* CD-ROM, 1992.
Montgomery, J.A.: *Aramaic Incantation Texts from Nippur*. 1913.
Mrouya, H.S.: *Les Esséniens*. 1959.
Neufeld, E.: *Ancient Hebrew Marriage Laws*. 1944.
Preuss, J.: *Biblisch-talmudische Medizin*. 1923. 558–61.
Rabinowitz, L.I.: *Betulah*. In the *Talmud and Halakhah*. in: *JQR*, 58. 1967/68.152–60.
Shalom, M.P.: *Betulah*. *Encyclopaedia Judaica* CD-ROM. 1992.
Simon, M.: *Jewish Sects at the Time of Jesus*. 1967.
Steinmann, J.: *St. John the Baptist and the Desert Tradition*. 1958.
Thomas, J.: *Le mouvement baptiste en Palestine et Syrie*. 1935.
Vajda, G.: *La théologie ascétique de Bahya ibn Paquda*. 1947.

JEGYZET

- 1 Názír: A názírok Istennek szentelt férfiak vagy nők voltak, akik valami okból meghatározott időre fogadalmat tettek arra, hogy a szokásostól eltérő módon és mértékben szolgálnak Istennek. Életmódjukat, magatartásukat a törvény pontosan szabályozza (4Mózes 6, 1-21). A názírfogadalom kötelező tartózkodást jelent a szőlőtől és a szőlőből készült étel, italtól; eltilt a borotva használatától, valamint a halott érintésétől.
- 2 Rehabíták: Egy Reháb nevű ősatya „fiai” – bené hárechávim. Egy zsidó népcsoport, amely vallási megfontolásból nem telepedett le, idegenkedett a földműveléstől és a szőlőműveléstől, és csak szükség idején húzódott be a megerősített városokba (Jeremiás 35, 1-14). 1Kronikák 2, 55 szerint Reháb háza a keniták utódai közé tartozott. Jeremiás 35, 6 kk.: Reháb fia, Jonadáb volt az ősatyjuk, aki a 2Királyok 10, 15 szerint az ÚR ügyében buzgólkodó Jehuhoz szegődött. Amikor Jojákim idejében Nebukadnezár benyomult Júdeába, a rehabiliták visszahúzódtak Jeruzsálembe, és Jeremiás példaképül állította őket a júdeaiak elé, amiért hűségesen ragaszkodtak ősatyjuk rendelkezéseihez. Az, hogy a Nehemiás 3, 14 említette „Rehab fiai Málkijjá” közülük való volt-e, az eldöntetlen kérdés.
- 3 Ezekiel 4, 4-15: (4) Azután fekjüdj a bal oldaladra, és vedd magadra Izráel házának a büntetését! Addig kell elszenvned büntetésüket, ahány napig így fekszel. (5) Napokban kifejezve adtam meg büntetésük éveit: 390 nap. Így szenvedd el Izráel házának büntetését! (6) Ha ezt kitöltötted, másodszor fekjüdj a jobb oldaladra, és szenvedd el Júda házának a büntetését 40 napig. Egy-egy évet egy-egy napban adtam meg. (7) Szegezd tekintetedet Jeruzsálem ostromára, tórd fel ruhád ujját, és prófétálj ellene! (8) Megkötözlek, és nem fordulhatsz egyik oldaladról a másikra, míg le nem telnek ostromod napjai. (9) Azután végy búzát, árpát, babot, lencsét, kölest és tönkölyt; tedd azokat egy edénybe, és készíts magadnak belőlük kenyeret! Ahány napig fekszel az oldaladon, azt edd: 390 napig! (10) 20 seker súlyú ennivalót ehetsz naponként, mindig ugyanabban az időben egyed. (11) Víz is mérték szerint igyál: egyhatod hint, mindig ugyanabban az időben igyad! (12) Mint az árpakenyeret, úgy egyed, de emberi ganéjon süsd meg a szemük láttára! (13) Ezt mondja az ÚR: Így eszik majd Izráel fiai tisztátalan kenyerüket a népek között, amelyek közé elűzőm őket. (14) De én ezt mondtam: Jaj, URam, URam! Én még nem tettem magamat tisztátalanná ifjúkoromtól fogva mostanáig sohasem azzal, hogy elhullott vagy széttepett állatot ettem volna, és nem vettem a számba tisztátalan húst. (15) Ő így válaszolt nekem: Nézd, megengedem neked, hogy emberi ganéj helyett marhaganéjon süsd a kenyeredet.
- 4 3Mózes 23, 27: Ugyanennek a hetedik hónapnak a tizedike az engesztelés napja. Szent összegyűlékezések legyen, tartóztassátok meg magatokat, és mutassatok be tűzáldozatot az ÚRnak. Izaiás 58, 3: Miért böjtölünk – mondják –, ha te nem látod meg, miért gyötörjük magunkat, ha nem akarsz tudni róla? De hiszen ti a böjti napokon is megtaláljátok kedvteléseketek, mert robotosaitokat hajszojátok.
- 5 Leviticus Rabba 34, 3
- 6 Y.F. Baer: *Yisrael ba-Ammim*. 1955.22.
- 7 Zsidó vallási törvény, mely magában foglalja mind a Tórában, mind a szóbeli hagyományban foglalt törvényeket.
- 8 A szóbeli hagyomány nem jogi anyaga.

ELŐADÁSAINK

- 9 pl., Bousset-Gressman: Die Religion des Judentums in spaethellenistischen Zeitalter. 1966.428-9.
- 10 pl., M. Lazarus: Die Ethik des Judenthums, 1. 1942. 272-80.
- 11 E.E. Urbach in: Y. Baer Jubilee Volume. 1960. 48-68.
- 12 Szóbeli hagyományra építő Misna kommentár, a késő ókori ill. kora középkori zsidóság legfontosabb szellemi terméke.
- 13 Jávne izraeli tengerparti helység, igazi jelentősége az i.sz. I. századra tehető, amikor is a Talmud egyik narratívája szerint itt alapítják meg a zsidó vallási vezetők szellemi és adminisztratív központjukat a Templom lerombolását követően.
- 14 kiddus há-Sém – Isten szentsége. 3Mózes 22,31-32: (31) Tartsátok meg parancsaimat és cselekedjeteik szerintük: én vagyok az Úr (áni Ádonáj)! (32) Ne gyalázzátok meg szent nevemet (et-Sém kádsi), hogy megszentelt (venikdásti) legyek Izrael fiai között. Én, az ÚR, vagyok a megszentelők (áni Ádonáj mekádischem), 3Mózes 21,6: Szentek legyenek Istenük előtt (kedósim jihju leElóhéhem), és ne hozzanak gyaláztat Istenük névére (Sém Elóhéhem). Mert ők mutatják be az ÚR tűzáldozatait, Istenük kenyerét, azért szentek legyenek (veháju kódes). 3Mózes 22,2: Mondd meg Áronnak és fiainak, hogy vigyázza bánjanak Izrael fiainak szent dolgaival. Meg ne gyalázzák szent nevemet (et-Sém kádsi) azokkal, amiket ők nekem szentelnek (éser hém mákdisim). Én vagyok az ÚR (Áni Ádonáj).
- 15 Erec Izrael héberül „Izrael földje”, vallásos szövegek általában ezzel a terminológiával utalnak Izraelre.
- 16 A szóbeli hagyomány egy irodalmi műfaja, melyben a Tóra szövegének értelmezése központi fontosságú.
- 17 Izaiás 58,3: Miért böjtölünk – mondják –, ha te nem látod meg, miért gyötörjük magunkat, ha nem akarsz tudni róla? De hiszen ti a böjti napokon is megtaláljátok kedvteléseket, mert robotosaitokat hajszoljátok.
- 18 Salamon Zsoltárai 3,8-9
- 19 Az amórák a Talmudot megalkotó rabbinikus tudósok második fő csoportja.
- 20 Beráchót 17a
- 21 Beráchót 6b; Tóbiás 12,8: Jó az imádság böjttel és az alamizna igazsággal...
- 22 Móéd Kátán 23b
- 23 Jeruzsálemi Talmud Beráchót 4,3. 8a
- 24 Dániel 9,3: Az Úristenhez fordultam, hozzá folyamodtam imádsággal és könyörgéssel, böjtölve zsákruhában és hamuban. Dániel 9,20-22: (20) Még beszéltem, imádkoztam, vallást téve vétkemről és népemnek, Izraelnek a vétkéről, és könyörögtem Istenemhez, az ÚRhoz, Istenem szent hegyéért; (21) még mondtam az imádságot, amikor Gábríel, az a férfi, akit azelőtt láttam a látomásban, sebesen hozzám repült, és megérintett engem az esti áldozat idején. (22) Magyarázni kezdett, és így beszélt hozzám: Dániel, azért jöttem ide, hogy megértésre tanítsalak. Dániel 10,2-3: (2) Azokban a napokban én, Dániel, gyászoltam három egész héten át. (3) Ízletes ételt nem ettem, húst és bort nem vettem a számba, olajjal sem kentem meg magamat, míg el nem telt a három hét. Jómá 4b
- 25 Zakariás 7,3-5: (3) és kérdezzék meg a Seregek URának házában levő papoktól és prófétáktól: Sírjunk-e az ötödik hónapban, megtartoztatva magunkat, ahogyan évek óta tesszük? (4) Így szólt hozzám a Seregek URának igéje: (5) Mondd ezt az ország egész népének és a papoknak: Amikor böjtöltetek és gyászoltatok az elmúlt hetven év alatt, az ötödik és a hetedik hónapban, az én kedvemért tartottatok-e böjtot? Zakariás 8,19: Ezt mondja a Seregek URa: A negyedik, az ötödik, a hetedik és a tizedik hónapban tartott böjt vidám örömezzéssé és boldog ünneppé lesz Júda házában. Csak szeressétek az igazságot és a békességet!
- 26 Libatio: italáldozat, – olaj (1Mózes 28,18; 35,14; Miquéás 6,7) vagy bor (2Mózes 29,28-42; 4Mózes 15,5; 28,7 kk.; 5Mózes 32,38; Ózeás 9,4) felajánlása, amelyet a mózesi kultuszban csak az ételáldozat bemutatásával együtt lehetett végezni. A Szent Sátor időszakában az italáldozat egy részét tűzbe öntötték, maradékával pedig körülhintették az oltárt. Később az egészet az oltár lábához öntötték (Jézus Sírak fia 50,15-17). Tell-Bét-Mirsimben felszínre került egy italáldozatnál használt mészke tálka a késő bronzkorból. A Második Templomban az oltárra öntötték a bort, s onnan az áldozati állat vérével együtt csatornába folyt le a Kidron-völgybe.
- 27 Toszeftá Szótá 15,11-12
- 28 Hórájót 3b Ávódá Zará 36a

ELŐADÁSAINK

- 29 Bává Vátrá 60b Sábbát 148b Bécá 30a
30 Nedárim 22a
31 Táánit 11a
32 Assi Rav – III.századi babiloni amóra
33 Jeruzsálemi Talmud Kiddusin 4, 12. 66d
34 Mose ben Maimon: (Rambam – Rabbi Mose ben Maimon) 1135-1204. Mose ben Maimon: Misné Tóra, Deot 3,1
35 1Makkabeus 2,29-37: (29) Akkor sokan, akik jogot és igazságot kerestek, a pusztába vonultak, (30) és ott maradtak fiaikkal, feleségeikkel meg barmaikkal együtt, mert a baj elhatalmasodott felettük. (31) Hírül vitték akkor a király embereinek és a seregének, amely Jeruzsálemben, a Dávid-városban volt, hogy néhányan, akik megvetéssel illették a király rendeletét, búvóhelyekre húzódtak a pusztában. Erre sokan utánuk nyomultak, (32) és csakhamar el is érték őket. Rájuk támadtak szombat napján, (33) és ezt kiáltották feljűk: „Még mindig ellenálltok? Gyertek ki, cselekedjete Antióchosz király szava szerint, és életben maradtok!” (34) Am azok így szóltak: „Nem megyünk ki és nem teljesítjük a király parancsát, hogy megszentéstelenítsük a szombatot.” (35) Erre megkezdtek ellenük a harcot. (36) De azok nem válaszoltak nekik, még csak egy követ sem dobtak feljűk és nem torlasztották el rejteküket, (37) hanem így szóltak: „Hadd haljunk meg mindnyájan ártatlanul! Tanúnk az ég és a föld, hogy igazságtalanul öltök meg minket.” (38) Erre harcra keltek ellenük szombatnapon, és meghaltak feleségeikkel, gyermekeikkel és barmaikkal egyetemben – közel ezer ember.
36 Mózes Mennybemenetele 9,1-7
37 Izaiás Mártíromsága 2,7-11
38 kb. i.e. 130 – i.sz. 70.
39 A cádokiták: Cádok jeruzsálemi főpap volt Dávid és Salamon idejében. Mielőtt Dávid elfoglalta Jeruzsálemet, a nóbi papok közül származó Ebjátár volt a főpap (Nób papi város volt). Dávid ezután az Úr szövetségládáját Jeruzsálembé vitte. A láda őrzője a korábban ismeretlen Cádók lett, aki egy ideig Ebjátárral együtt látta el tisztségét. Ebjátár azonban kegyvesztetté vált akkor, amikor Adónijjá, Dávid fia palotaforradalom által akarta magához ragadni a hatalmat, és ő Adónijjá mellé állt. Ezért száműzték Anátóba. Cádók viszont Salamon pártján volt, és így ő nyerte el a jeruzsálemi papi tisztség kizárólagos jogát. Ez nagy jelentőségű esemény volt, hiszen Cádók feltehetően jebuszi származású volt, akit a Dávid előtti Jeruzsálem főpapjának (esetleg papkirályának) tartanak, hasonlóan az 1Móz 14,18-20-ban említett Melkizedekhez. A jósiási reform után egyedül Cádók utódai maradtak Jeruzsálemben papok. E jogukat Ezékiel azzal okolja meg, hogy a többiek méltatlanokká lettek a papi tisztség gyakorlására, és ezért csak alantasabb szolgálatokat teljesíthetnek. A fogság utáni idők tudni vélik, hogy Cádók Árontól származik (1Kronikák 5,27kk; 6,35-38; 24,3). Ezzel akarják a Cádóktól származó papok tekintélyét növelni.
40 Josephus Flavius: De bello Iudaico 2,124
41 Id. Plinius Nat. Hist. 5,17
42 Josephus Flavius: De bello Iudaico 2,160
43 Alexandriai Philo: Cont. 2.
44 Josephus Flavius: Antiquitates Iudaicae 18,116-9.
45 Lukács 7,33; Máté 11,18
46 Lukács 1,15
47 Josephus Flavius: Vita 11-12.
48 Josephus Flavius: De bello Iudaico 2,110-111.
49 Josephus Flaviusnak: De bello Iudaico 2,168.
50 5Mózes 20
51 Szaadja ben Joszef Gaon (882-942)
52 Szaadja ben Joszef Gaon: Hiedelmek és vélemények 10.
53 Bachja ben Joszef ibn Paquda: A szív kötelességei 9.
54 Selomo ben Juda ibn Gabirol: Tikkun Middot ha-Nefes
55 Judá Hálévi: Kuzari 2,50; 3,1.
56 Abraham bar Chijjatól (+1136)
57 Abraham bar Chijja: A szomorú lélek meditációi. (Meditation of the Sad Soul, 1969.133.)

ELŐADÁSAINK

- 58 Mose ben Nahmanides (RaMBaN) 1194-1270
59 Mose ben Maimon: (Rambam – Rabbi Mose ben Maimon) 1135-1204
60 Mose ben Maimon: Ávot 4.; Misné Tórá Deot 3.
61 Abraham ben Mose ben Maimon (1186-1237)
62 Abraham ben Mose ben Maimon: Kifajat al-Abidin. Összefoglaló útmutató Isten szolgálói számára. héber kiadása, 1965.
63 Mose Chajjim Luzzatto: Mesillat Jesarim 13.fej. végén (angolul: The Path of the Upright) – héber szöveg és introdukció: M.M.Kaplan 1936, 1964.2.
64 Pritchard, Texts, 142.
65 Montgomery, in bibl. 13:9, p. 178
66 pl. Jeremiás 31,12 (13), és Ámosz 8,13 – vö. Joel 1,8, ahol egy betulá siránkozik jegyeséért
67 Shalom M. Paul: Betulah. Encyclopaedia Judaica CD-ROM, 1992.
68 LXX: párthenosz, „szűz”
69 1Mózes 24,16
70 Bírák 21,12
71 2Mózes 22,15-16: (15) Ha valaki elcsábít egy szűzleányt, aki még nincs eljegyezve, és vele hál, akkor jegyajándékkal jegyezze el magának feleségül. (5Mózes 22,28-29), (16) De ha az apja semmiképpen sem akarja hozzáadni, akkor annyi pénzt kell fizetni, amennyi a hajadonok jegyajándéka szokott lenni.
72 Közép Asszír Törvények A,55. in. Pritchard, Texts, 185.
73 5Mózes 22,28-29: (28) Ha valaki egy el nem jegyzett szűz lánnyal találkozik, megragadja, és vele hál, és rajtakapják őket (2Móz 22,15-16), (29) akkor az a férfi, aki vele hált, adjon a lány apjának ötven ezüstöt, a lány pedig legyen a felesége, mivel erőszakot követett el rajta; nem is szabad elbocsátania egész életében.
74 5Mózes 22,23-27: (23) Ha valaki a városban találkozik egy jegyben járó szűz leánnyal, és vele hál, (24) vigyék ki mindkettőjüket annak a városnak a kapujába, és kövezzék őket halálra! A lányt azért, mert nem kiáltott a városban, a férfit pedig azért, mert erőszakot követett el a más asszonyán. Így takarítsd ki a gonoszságot a magad köréből! (25) De ha a mezőn találkozik egy férfi egy jegyben járó lánnyal, és megragadja a férfit, és vele hál, akkor csak a férfinak kell meghalnia, aki vele hált. (26) A lányt azonban ne bántsátok, mert a lánynak nincs halálos vétké. Olyan dolog ez, mint amikor valaki rátámad embertársára, és meggyilkolja azt. (27) Hiszen a mezőn találkozott vele; ha kiáltott is a jegyben járó lány, nem volt, aki megszabadítsa.
75 Közép Asszír Törvények, A,55. és Hettita Törvények 197-8. in. Pritchard, Texts, 196.
76 5Mózes 22,23-24
77 Esnunna Törvényei 26. in. Pritchard, Texts, 162.) és Hammurapi Törvényei 130. in. Pritchard, Texts, 171.
78 5Mózes 22,13-22: (13) Ha valaki feleséget vesz, és bemegy hozzá, de azután meggyűlöli, (14) és álnokul megvádolja, rossz hírt terjeszti, és ezt mondja: Feleségül vettem ezt a nőt, de amikor bementem hozzá, nem találtam szűznek, (15) akkor fogja a lány apja és anyja a lány szüzességének a bizonyítékait, és vigyék a város vénjeihez a kapuba. (16) Mondja ezt a lány apja a véneknek: Feleségül adtam lányomat ehhez az emberhez, de meggyűlölte, (17) és most álnokul azzal vádolja, hogy nem találta szűznek a lányt, pedig itt vannak lányom szüzességének a bizonyítékai. Ezután terítsék ki a ruhát a város vénjei elé. (18) A város vénjei pedig fogják meg azt az embert, és büntessék meg. (19) Bírságot adják meg száz ezüstre, és adják azt a lány apjának, mert rossz hírt terjesztette egy izraeli szűznek. A nő maradjon a felesége, és nem szabad elbocsátania egész életében. (20) De ha igaz volt a vád, és a lány nem volt szűz, (21) akkor vigyék a lányt apja házában a bejáratához, és kövezzék halálra a város férfijai, mivel gyalázatot követett el Izráelben azzal, hogy paráználkodott apja házában. Így takarítsd ki a gonoszt a magad köréből! (22) Ha rajtakapnak valakit, hogy férjes asszonnyal hál, mindkettőjüknek meg kell halniuk: a férfinak is, aki az asszonnyal hált, meg az asszonynak is. Így takarítsd ki a gonoszságot Izráelből! (3Mózes 20,10; János 8,5)
79 Hammurapi Törvényei 131-132. in. Pritchard, Texts, 171.,
és Közép Asszír Törvények, A,17. in. Pritchard, Texts, 181.
80 3Mózes 21,13: Szűz lányt vegyen feleségül (ti. a főpap)

ELŐADÁSAINK

- 81 Rasbam kommentárja Leviticus 21,13. Samuel ben Meir (Rasbam 1080/85-1174), Biblia- és Talmud-magyarázó.
- 82 Ezékiel 44,22: Özvegyet és férjétől eltaszított asszonyt ne vegyenek feleségül (ti. a papok), hanem szüzeket vegyenek el Izrael házának ivadékából, vagy olyan özvegyet, aki paptól maradt özveggyen.
- 83 1Mózes 19,8: Van két leányom, akiknek még nem volt dolguk férfival, kihozom hozzátok, és tegyetek velük, amit jónak láttok. De ezekkel az emberekkel ne tegyetek semmit, mivel hajlékom oltalma alatt vannak! Bírák 19,24: Itt van az én hajadon lányom, meg a férfi másodfelesége, kihozom őket, erőszakoskodjatok azokkal, és tegyetek velük, ami nektek tetszik, de ezzel a férfival ne kövessetek el ilyen gyalázatos dolgot!
- 84 4Mózes 31,18: De hagyjatok életben minden leánygyermeket, aki még nem ismeri a férfival való hálást. Bírák 21,12: Találtak azonban Jábés-Gileád lakosai között négyszáz hajadon leányt, akiknek még nem volt férfitól dolguk, nem háltak senkivel. Ezeket elvitték a sílói táborba, amely Kánaán földjén volt.
- 85 2Sámuel 13,18: Támáron tarka ruha volt, mert ilyen köntösbe szoktak öltözni a király szűz lányai. A szolgálta kivezette őt az utcára, és bezárta utána az ajtót.
- 86 Josephus Flavius: Ant. 7,171
- 87 Jeremiás siralmi 2,13: Kihez mérjelek, kihez hasonlítsalak, Jeruzsálem leánya? Milyen példával vigasztaljalak meg, Sion szűz leánya? Romlásod nagy, mint a tenger, ki gyógyíthat meg?
- 88 A genitivus itt magyarázó szerkezet, mint pl. „nehár Perát – Eufrátesz folyó”.
- 89 szűzhártya
- 90 Ketubbót 1,7
- 91 Ketubbót 1,2.4
- 92 A Toszefta a Misnával egyidejű, ám abba bele nem foglalt, kisebb autoritással rendelkező szóbeli törvénygyűjtemény.
- 93 Seviit 3,5
- 94 Niddá 5,4
- 95 A zsidó házasságlevél a ketubá arám nyelvű volt, mivel ez volt akkor a mindennapi érintkezés nyelve és fontos volt, hogy a házaspárok tudják jogait és kötelelességeiket. Ma – tradicionális okokból – változatlanul arameus a ketubá nyelve, de szokás lefordítani a chupa alatt héberre vagy bármely más nyelvre, amit a házasságkötő értenek. A ketuba kezdő része elmondja, hogy: „Ezen és ezen a napon, itt és itt, azt mondta x.y. úr (a vőlegény) x.y. úr fia, a menyasszonynak, x.y. leányának: légy a feleségem Mózes és Izrael törvényei szerint. Én pedig Isten segítségével dolgozok és ellátlak, megbecsüllek, megadom minden szükségletedet, ahogy azt a zsidó férfiak szokták tenni becsülettel. Megadom a mátkapénzt (moring=móhár) 200 zuz értékben, ahogy az a Tóra szerint neked jár...” 200 zuz (200 dinár), összetétele: 7/8-a bronz, 1/8-a ezüst volt.
- 96 Ketubbót 1,2
- 97 Ketubbót 1,5
- 98 3Mózes 21,13: Szűz leányt vegyen feleségül (ti. a főpap)
- 99 három tagú vallási bíróság
- 100 Ketubbót 1,1 Később szokássá vált, hogy előbbre hozzák a házasságkötés napját, és kedden kössék meg. Ezzel akarták ellentételezni a jus primae noctis-t, melyet a helyi kormányzó gyakorolt.
- 101 Ketubbót 17b
- 102 Ketubbót 2,1
- 103 Kiddusin 9b; Rási hozzáfűzött magyarázata; és Maimóni: Jád, Isszurei Bia 3,6
- 104 coelibatus=caelibatus – nőtlenség; celebs – nőtlen, özvegy vagy fiatal férfi; caelebs vita – egyedül élő, magányos; caelebs platanus – platánfa, melyre nem szoktak szőlőt felfuttatni, tehát „nem párosodott” vele
- 105 ld. L. Loew, Gesammelte Schriften, 2 (1890), 112; 3 (1893), 29ff.
- 106 názír: A názírok Istennek szentelt férfiak vagy nők voltak, akik valamilyen okból meghatározott időre fogadalmat tettek arra, hogy a szokásostól eltérő módon és

ELŐADÁSAINK

mértékben szolgálnak Istennek. Életmódjukat, magatartásukat a Tóra pontosan szabályozza (4Mózes 6, 1-21). A názír fogadalom kötelező tartózkodást jelent a szőlőtől és a szőlőből készült étel, italtól; eltilt a borotva használatától, valamint a halott érintésétől. A tilalmak megszegésével a törvény csak az utóbbi esetben számol: a váratlan haláleset miatt tisztátalanná lett názírnak a megtisztulás és újrakezdés lehetőségét biztosítja (4Mózes 6,9-12). A názírság idejének leteltével pontosan előírt áldozatokat kell bemutatni. Ezek sorába tartozik a haj lenyírása s a lenyírt hajnak a hálaáldozati oltáron való elégetése. A Törvény előírásai mintegy a názírság kereteit jelentették. Ezeken túl minden názírnak egyéni fogadásai voltak. A törvény csak meghatározott időre szóló názír fogadalomról tud, a gyakorlatban előfordult egész életre szóló fogadalom is: Sámson és Sámuel szülei egész életükre az Úrnak szentelik (Bírák 13; 1Sámuel 1,11). Ámosz 2,11-12 a názírokat a prófétákkal együtt említi s ez arra enged következtetni, hogy jelentős „közéleti” szerepük volt a választott nép életében. A názíreusi gyakorlat az újszövetségi korban tovább élt. A farizeusi tanítás 30 napban állapította meg a minimális időt. Keresztelő János egész életére szőlőn názírnak látszik (Lukács 1,15), bár csak a bortól való tartózkodás volt életmódjának jellemzője. Priscilla és Akvila názírsága esetében (Cselekedetek 18,18) nem tudunk a hajnak a Templomban való levágásáról és az áldozatbemutatásról. Pál Jeruzsálemben názírokkal került kapcsolatba (Cselekedetek 21,23-26).

107 4Mózes 6,1-21

108 3Mózes 21,1-15

109 Josephus Flavius: De bello Iudaico 2,120-21

110 II.sz. elején élt tannaita

111 Jevámót 63b

112 A Sulchan Aruch (Terített asztal) törvénykódex, amelyet Joszef Káro és tanítványi köre állított össze a XVI. században a mai Észak-Izraelben lévő, akkor a török birodalomhoz tartozó Cfat városában.

113 Sulchan Aruch EH 1,1

114 Bét din: A Törvény háza kifejezéssel jelölik ma is a rabbinikus bíróságot. Eredete a Szentély fennállásának idejére megy vissza, mikor 3, 23 és 71 tagú bíróságok voltak. Ma a magánjogi pereket nemigen viszik bíróság elé, ellenben a (legalább) háromtagú Bét-din elé kerül a get, a chalica, a prozeliták felvétele, etc. A nyelvhasználat „Bét din cedek”-nek nevezi: az igazság törvényháza. Elnökét Rós bét din-nek vagy av bét din-nek – a törvényhozás fejének vagy atyjának nevezik. Ez rendszerint a főrabbi. A Bét din tagjai rabbikból, tanultakból kerülnek ki. Szokott a Bét din választott bíróság gyanánt is szerepelni. Ítélete megfellebbezhetetlen. Ezen választott bíróság elé vitt ügyet din-Tórának nevezik.

115 Sulchan Aruch 1,3

116 ld. Isserles megjegyzését e kérdéshez (in., Immanuel Jakobovits: Celibacy. Encyclopaedia Judaica CD-ROM 1992). Moses ben Israel Isserles (1525 vagy 1530-1572), lengyel rabbi, jelentős haláchikus szerző volt.

117 ld. Isserles megjegyzését e kérdéshez – in., Immanuel Jakobovits: Celibacy. Encyclopaedia Judaica CD-ROM 1992.

ELŐADÁSAINK

- 118 Jevámót 62b, az 1Mózes 5,2 alapján
119 3Mózes 21,13: A főpap „szűz lányt vegyen feleségül”.
120 Jómá 1,1 a 3Mózes 16,6.11.17-re alapján
121 Szánhedrin 36b
122 Sophrim 14,17 – Oráh Chájjim 53,9 Jacob ben Aser (1270?-1340) háláchista. Turim c. művének első része az Oráh Chájjim.
123 Bachja ben Joseph ibn Paquda (a XI.sz. második felében), morálfilozófus; műve: Hovot ha-Levavot 193.
124 Abraham bar Chijja (1065-1136), spanyol filozófus, matematikus; műve: Egy szomorú lélek meditációja 133.
125 Abraham Mose ben Maimon (1186-1237), az egyiptomi zsidó közösség vezetője, filozófus, Mose ben Maimon egyetlen fia; műve: A tökéletesség útja 249, 265, 279.
126 Rabbi Moses Ben Nahman 1194-1270 – RaMBaN – Nahmanides
127 bővebben H.Graetz: A zsidók egyetemes története. 1907.

DÁNYI-NAGY Márió „Teljes elméddel”

*A gondolkodó kereszténység szerepe az ösztöntársadalomban**

Úgy látom, hogy a mai helyzetet joggal nevezhetjük ösztöntársadalomnak, mivel alapvetően két ösztön határozza meg: a birtoklásvágy és a birtokoltságtól való rettegés. Az elsőből adódik a korunkat olyannyira átszövő konzumerizmus, a mértéktelen fogyasztás. Erről sokat lehetne beszélni különösen a gazdasági világválság idején. Azonban ma a figyelmünket inkább a második ösztönre, az ember autonómiára való törekvésére irányítjuk, amelyet úgy is nevezhetnénk: kényszeres szabadságvágy. Azt már most le szeretném szögezni, hogy sem a birtoklás, sem a szabadságvágy önmagában nem rossz. Valamint azt sem állítom, hogy csak ezek az ösztönök, vagy vágyak határoznának meg minden embert. Mégis megfigyelhetjük, hogy az egyik legfőbb motivációja a XXI. század emberének ez a két ösztön, melyből a második nagy mértékben hatással van a gondolkodás ma tapasztalható hanyatlására.

Előadásom 3 fő részre tagolódik: 1) Mi a mai helyzet? (kulturális feltérképezése a mai korszaknak) 2) Hogy jutottunk ide? (rövid filozófiai ívkeresés, mely a gondolkodás inflálódására keresi a választ) 3) Egy megoldási javaslat: a gondolkodó kereszténység.

1) MI A MAI HELYZET? Tehát témánk szempontjából igen fontos az ösztöntársada-

* A KÖT 2009. március 2-i első hétfői összejövetelén elhangzott előadás

ELŐADÁSAINK

dalom második összetevője: a kényszeres szabadságvágy. A mai ember szabadulni akar mindenféle kötöttségtől: szabadulni a felelősségtől (ld. válások, együttélések), anyagi korlátoktól (ld. hitelek mértéktelen felvétele), fizikai korlátoktól (ld. technika, plasztikai sebészet stb.)

Jól mutatja ezt pl. ez a legújabb Adidas-reklám. „A lehetetlen csak egy nagy szó, amit olyan kis emberek hangoztatnak, akik könnyebbnek találják abban a világban élni, amelyet kaptak, mint fölfedezni a saját erejüket, hogy megváltoztassák azt. A lehetetlen nem tény – hanem vélemény. A lehetetlen nem kijelentés – kihívás. A lehetetlen potenciális. A lehetetlen időleges. A lehetetlen semmi.”

Semmi nincs, ami korlátozhatja az embert. Mindentől szabadulnunk kell – még a lehetetlentől is.

Amint látjuk, itt már a lehetetlen-lehetséges fogalmaival operálunk. Ugyanis a mindentől való szabadulás nem hagyta érintetlenül a valóság fogalmát sem. Minden másnál jobban megköti minket a Valóság (hogy mi lehetséges, mi lehetetlen, mi igaz, mi hamis). Ezért a relativizmus népszerű filozófiai rendszerén belül már nem létezik semmi, ami megköthetne bennünket. Egy 1997-es (igaz, brit) felmérés azt mutatta, hogy a fiatalok 70% nem fogadja el semmilyen abszolút valóság létét. Minden viszonylagos, nincs végső igazság sem a világegyetem tekintetében (magam is beszéltem olyan fizikus-hallgatókkal, akik szerint az egész tudomány csak koholmány, és csak azért művelik, hogy megéljenek valamiből); főleg pedig az erkölcs tekintetében. Senki nem mondhatja meg, hogy mi helyes és mi helytelen, csak annyit: mi helyes/helytelen *neked* (de az már nem biztos, hogy ugyanúgy helyes/helytelen *nekem* is). Ez a gondolkodásmód maga sok problémát felvet, de sajnos ezekkel itt nem tudunk foglalkozni az előadás szűk kerete miatt.

Mi köze van a relativizmusnak a témánkhoz? Az, hogy ennek a világnézetnek az elhatalmasodásával az emberek már nem hisznek abban, hogy létezik egy bizonyos odakinti, objektív, „abszolút” valóság. Ha ellenben ilyen nem létezik, akkor gondolkodás útján nem valószínű, hogy bármit is megtudhatnánk a világról. Hiszen lehet, hogy én jutok valamire, de te meg másra jutsz. A gondolkodás hasztalan. Ennek a logikai hátterére később még rá fogunk térni.

Érdekes azonban, hogy míg a külső valóság „elnyomó”, és belőle szabadulni akarunk, addig a belső fantázia világok, virtuális valóságok egyre inkább új kitörési lehetőséget jelentenek. Itt van példának egy 1998-as film, a Truman Show, amely szerintem igen jól leírja a mai ember helyzetét. Ez egy olyan férfiről szól, akinek az egész élete nem más, mint egy élő valóság show, amelyet milliók néznek a tévében. Persze ő nem tud róla. A város, amelyben él, egy hatalmas stúdió. Minden hamis körülötte: az ég, a táj csupán díszlet; a kollégái, barátai, még a felesége is színészek. Egy nap rájön minderre, és elhatározza, hogy kitör ebből a színlelt világból. Hajóra száll, és el is ér az „ég széléig”, ahol megtalálja a stúdió kijáratát. Ahogy fölmege a lépcsőn, a főrendező, az egész dolog szellemi atyja a szívére kezd beszélni, és a következőket mondja:

„Nincs több igazság odakint, mint abban a világban, amelyet én teremtettem: ugyanazok a hazugságok, ugyanaz az ármánykodás. *De az én világomban nincs mitől félned...* Félsz, ezért nem tudsz elmenni.”

ELŐADÁSAINK

Truman, a főszereplő mégis úgy dönt, hogy kilép a való világra. De milyen sokan választják a 21. században a biztonságos hamis világot. Már nem fontos, hogy mi az igaz, csak az, hogy mi az érdekes, izgalmas és biztonságos...

Mi marad hát, ha végleg kiábrándultunk a valóságból, és annak megismerésébe vetett hitből? Ha a gondolkodás már nem igazíthat el bennünket? „Csak tedd, ami természetesen jön.” – olvasható egy meglehetősen nyáriasan öltözött hölgynek a hátán az egyik legújabb Pepsi reklámplakáton. Ha nincsenek irányvonalak, amelyekhez igazíthatnánk az életünket, akkor marad az ösztönélet.

A második képet azért hoztam ide, mert jól mintázza a valóságból való teljes kiábrándultságot: Mi a végső valóság? Coca Cola – az igazi. Ennyi maradt. Élvezd az életet, ne agyalj, és igyál egy kólát: ennél több úgy sincs.

2) Nade hogy jutottunk ide? Ehhez egy röpke pillantást kell vetnünk a modern filozófia történetére. Előrebocsátom, hogy sajnos nem vagyok filozófus, és az idő sem elég ahhoz, hogy mélységében és érdemben megvizsgáljuk ezeket a gondolatokat. Így ha valakivel igazságtalanul járok el, kérem, nyugodtan igazítsanak ki az előadás után.

Tehát kezdjük mondjuk Immanuel Kanttól (korábban is kezdhethetnénk, de ő mindenképpen mérföldkő volt). Kant volt az, aki komolyan felhívta a filozófia figyelmét arra a problémára, hogy a megismerésnek határai vannak. Ugyanis véleménye szerint lehetetlen bizonyítani, hogy ami érzékelés útján belemegy a fejembe, az a kinti valóságot maradéktalanul reprezentálja. Mi van, ha amíg átmennek érzetek az érzékszerveinken, az elménk strukturálásán, addig megváltoznak? (Úgy képzeljük ezt el, mint ahogy a mérőműszerek is gyakran torzítják a vizsgált jelenségeket a tudományos kísérletekben.) Ezt a lehetőséget lehetetlen kizárni. Kant nem vonta kétségbe, hogy lenne kint egy valóság, pusztán azt mondta, hogy arról mi nem sokat mondhatunk. Amiről beszélhetünk, az a belső világunk, a gondolkodásunk kategóriái – ezt nevezte tiszta észnek. Mivel tehát sosem tudhatom, hogy milyen volt a világ, mielőtt az én érzékszerveimen és gondolkodási kategóriáimon át nem ment volna, ezért nem tudhatom, hogy az milyen *önmagában* (objektíven). Csak azt tudhatom, hogy *nekem* milyen.

Kant szerint a külső világnak és a mi belső világunknak (gondolkodásunknak) vajmi kevés köze van egymáshoz. Ezt az ún. *antinómiákkal* is próbálta bizonyítani. Szerinte gondolatilag/logikailag (tehát a belső világunkban) ugyanúgy be lehet bizonyítani valamit és annak az ellenkezőjét is. És mindkét esetben teljesen logikusak maradunk! Pl. szerinte bebizonyítható, hogy a világegyetemnek volt kezdete, meg azt is, hogy nem volt kezdete. Bebizonyítható, hogy a világban a dolgok esetlegesek, de az is, hogy szükségszerűek. Nos, ha így áll a dolog, nyilván nem lehet mind a kettő egyszerre igaz. Következésképpen a gondolkodás megbízhatatlan, ha a külső világ dolgairól akar valamit mondani. A saját belső kategóriáinkról képet adhat a gondolkodásunk, de a nagybetűs Valóság elérhetetlenné vált az ember számára.

Nagyot ugrunk most: Michel Foucault, 20. századi francia filozófus a valóság / igazság népszerűségét tovább rontotta. Híres kijelentése szerint „a tudás hatalom.” Ő ezt úgy értette, hogy ha valaki a nagybetűs igazsággal áll elő, az minden bizonnyal hatalmat akar gyakorolni rajtunk. Ilyenek voltak az inkvizítorok, vagy manapság a tálibok.

ELŐADÁSAINK

(Persze, ő nem ezeket a példákat használta). Ezek szerint a gondolkodás hasznos, de már nem az igazság megismerésére, hanem saját céljaim elérésére.

A végső döfést, azt mondhatnánk, Jacques Derrida adta meg azzal, hogy megalkotta az ún. dekonstrukciót, vagy más néven antifilozófiát. Ahogy a neve is mutatja, ez a rendszer a filozófiával mint olyannal szembehelyezkedik (leginkább a metafizikával). Mivel minden ember önkényesen és egyénileg szemléli a valóságot, nincs semmilyen alapja annak, hogy bárki (akár a filozófus is) kijelentést tegyen egy másik ember nézetéről, magyarázatáról. Minden értelmezés ugyanannyira érvényes. Ha az egyik ember azt állítja, hogy „az embernek van lelke”, a másik pedig, hogy „az embernek nincs lelke” – ezt nem lehet semmi alapján eldönteni, hogy kinek van igaza. Mind a kettőnek igaza van, a saját rendszerén belül. Ezért, híres kijelentése szerint, „a nyugati filozófia nem más, mint egy jól kidolgozott blöff.”

(Érdekes, hogy mikor világrengető elméletéért a Cambridge-i Egyetem tiszteletbeli doktorátussal akarta kitüntetni, a nyelvészek örömmel üdvözlötték a dolgot – nem így a filozófusok. Hiszen Derrida a filozófia alapját támadta meg, azt, amire a Cambridge-i Egyetem annak idején alapított.)

Összefoglalva hát: a XX. sz. végére a filozófia világa is feladni látszik az igazság fogalmát, illetve azt, hogy a gondolkodás megfelelő eszköz-e annak feltárásához.

- A gondolkodás csak a belső világunkat írhatja le.
- Ezért l'art pour l'art lett a filozófia: gondolkodás a gondolkodásról.
- A komoly gondolkodás kezd inkább csak a filozófusok játékvá válni. A való életben vajmi kevés haszna lehet. (Ezért az egyszerű ember távol is tartja magát tőle)

Francis Schaeffer ezt nagyon jól összefoglalja az Aki VAN c. könyvében: „Végül is arra a felismerésre jutottak a filozófusok, hogy nem képesek megtalálni ezt a bizonyos egyesített racionális kört, így hát [...], megváltoztatták az igazság fogalmát – és megszületett a modern ember.”

3) Ezután a meglehetősen borús kép után mit mondhat még a kereszténység? Van-e ehhez hozzászólni valónk? Avagy nekünk is jobb lenne engedni a közfelfogásnak, és feladni a gondolkodást mint eszközt mondván: a vallás csak hit kérdése, gondolkodni nem érdemes róla.

Legelőször is vizsgáljuk meg, hogy vajon a Szentírás mit mond a gondolkodásról! Ennek bemutatására mindössze két ígét választottam. Sokkal többet is lehetne, de ez a kettő is jól demonstrálja tézisemet.

Mindjárt kezdjük Jézus Krisztus szavaival, egy nagyon ismert igeszakaszban, a Nagy parancsolatról:

„A legfőbb [parancsolat] ez: Halljad, Izráel, az Úr, a mi Istenünk, egy Úr, és szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, *teljes elmédből* és teljes erődből.” (Mk 12,29-30)

A gondolkodás, az elme használata, úgy tűnik, az istentisztelet egy formája: *szeretni* lehet vele az Istent. Talán feltűnt többeknek, hogy ez a parancsolat már az ÓSZ-ben, a Deuterónómiában is benne volt, és Jézus tulajdonképpen ezt idézi. Fontos azonban észrevennünk, hogy Mk. hozzáteszi az „elme” szót az eredeti deuterónómiái parancshoz, ahol ez nem szerepelt. A különbségnek az lehetett az oka, hogy a héber

ELŐADÁSAINK

„szív” fogalomban már eleve benne foglaltatott a gondolkodás is: nem annyira az érzelmek, mint a gondolatok helye a „szív” az ŐSZ-ben. Azonban Márk nem zsidóknak, hanem görög-pogány olvasónak írt. Ezért történhetett, hogy itt még hozzátette az „elme” szót is, világossá téve: az ész is eszköze az Isten szolgálatának! Márk úgy érezte csak ezzel a hozzátoldással tudja kifejezni azt, ami Jézus eredetileg mondott: hogy a gondolkodás része legyen a keresztény életnek, istentiszteletnek.

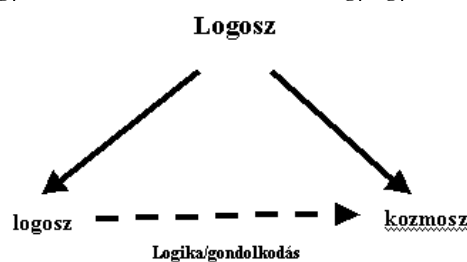
A következő ígét Pál Apostol rómaiakhoz írt leveléből választottam:

„Ne igazodjatok e világhoz, hanem változzatok meg *értelmeitek megújulásával*, hogy megítélhessétek: mi az Isten akarata, mi az, ami jó, ami neki tetsző és tökéletes.” (Róm 12,2)

Szent Pál itt a megtérés / megszentelődés elengedhetetlen részeként beszél arról, hogy az értelmünknek meg kell újulnia. Ez, úgy látszik, szükséges ahhoz, hogy erkölcsi döntéseket hozzunk, illetve Isten akaratát tudakozzuk. Az ő életén is az látszik, ahogy városról városra vitatkozik és érvel a Krisztus igazsága mellett, hogy személyesen megélt igazság volt számára mindez.

No de mi alapján mondhatjuk mi, hogy akár Isten, akár a világ megismerésére bármilyen mértékben is alkalmas lenne a mi gondolkodásunk. Nincs igaza Kantnak és a többi filozófusnak abban, hogy ezzel az eszközzel megismerhetetlen a Valóság? Nos, ehhez egy teljesen új paradigmába kell helyeznünk magunkat. Ugyanis az általunk tárgyalt filozófusok mind ateista előfeltételezésekkel bölcselekdedek (Kant maga ugyan nem volt az, de az ő feltételezései sem voltak keresztények). El kell ismemünk, hogy ezeken az előfeltételezéseken elindulva teljesen igaznak tűnik, amit mondanak.

Azonban mi van, ha tényleg létezik egy Teremtő Isten, aki Logosz (ez a szó egyszerre jelenti: Ige, gondolat, szó, dolog). Mi több, ez a Logosz teremtette a világot, és ugyanez az Isten teremtette az embert, s az ő fejébe egy kisbetűs logoszt. Ha ezt elfogadjuk, akkor mindjárt valószínű, hogy kapcsolat állhat fenn az emberi értelem és a külső világ között – hiszen mindkettő forrása ugyanaz. Vagyis a mi fejünkben levő logika és a világban levő logika ugyanonnan származik. Valahogy így:

Ez az egyetlen alapja annak, hogy egyáltalán bízhatunk a gondolatainkban. Persze itt rögtön le kell szögezmem, hogy nem az emberi elme tévedhetetlenségét, vagy mindenhatóságát hirdetem. A bűneset miatt az ember elméje is megromlott, ezért nem tökéletes eszköz: téved, és korlátozott. A racionalizmus állítja ezt, márpedig a kereszténység nagyban különbözik a racionalizmustól! Míg az egyik az elmét az Isten elleni lázadásra használja, addig a másik azt az Isten szolgálatába állítja. Megint csak Francis Schaeffer fogalmazza meg ezt a fontos különbséget:

ELŐADÁSAINK

„A 'racionalizmus' szót... nem szabad összetéveszteni a 'racionális' szóval. A racionális azt jelenti, hogy a körülöttünk lévő dolgok nem mondanak ellene az észnek; vagy más szóval az ember törekvése a megértésre megalapozott. Ezért a zsidó-keresztény álláspont racionális, ugyanakkor pontosan az ellentéte a racionalizmusnak.”

Ezen az alapon nagy gondolkodók kezdtek beszélni a hiten alapuló gondolkodásról. Arról a racionalitásról, amely nem az elszakadás eszköze, a kényszeres szabadságvágy faltörő kosa – hanem az Isten szolgálatára kapott ajándék. Canterbury Anzelmus (XI. század) ezt így fejezte ki: „Fides quaerens intellectum” – „A megértést kereső hit.” Vagy pl. XVI. Benedek a XXI. században ugyanezt így nevezi: „a hit a nem-autonóm tudás”.

Ebben a szétforgácsoló világban az egyedüli egységet tehát, véleményem szerint, az *Isten szolgálatára szánt* gondolkodás tudja megadni. Ahogy azt a latin universitas szó is mutatja: unitas in diversitas = egység a különbségekben. Ez a fajta Istennek odaszánt gondolkodás volt az az alap, amelyre többek között az Oxfordi Egyetem is épült, és amelyen évszázadokon keresztül állt: Dominus Illuminatio Mea (az Úr az én világosságom).

Összefoglalásul azt mondhatjuk, hogy a helyzet, ahova a XXI. század elejére eljutottunk, nem túl rózsás. És nekünk, keresztényeknek erre valahogyan reagálnunk kell. Csábító lenne, hogy a kereszténység is idomuljon a korszellemhez, és feladja a racionalitást – hogy csupán a vallásos tapasztalatot, és élményeket kutassa. S míg percig sem állítom, hogy a tapasztalatoknak, érzelmeknek nincs nagy jelentőségük a keresztény életben, továbbra is fenntartom, hogy nem tehetjük meg, hogy feladjuk a gondolkodást mint eszközt Isten és a világ megismerésére. Erre figyelmeztet bennünket a Jeremiás próféta könyvében olvasható, mindenkor aktuális intés is: „Nekik kell hozzád térniük, nem neked hozzájuk.” (Jer 15:19)

Előadásomban két okot mutattam meg erre, és most egy harmadikat szeretnék hozzátenni:

1. Egyrészt azért nem adhatjuk fel a gondolkodást, mert ez az Isten tiszteletének módja, és isteni parancs ez.

2. Másodszor azért nem, mert erre megfelelő alapunk van a teremtetési rend alapján (Logosz-modell).

3. Harmadszor viszont azért, mert felelősséggel tartozunk a világért. Az emberek szeretik a sötétséget, de nekünk világítanunk kell közöttük. Minden eszközt megragadva: Akár az intellektus, az ész erejével is.

Ezt egy Luther Mártonnak tulajdonított idézettel szeretném aláhúzni, mely mai napság is megszívlelendő:

„Ha a legnagyobb hangon és a legtisztább érveléssel vallom is meg Isten igazságának minden szeletét, kivéve pont azt a kis részt, amelyet épp akkor a világ és a sátán támad, akkor nem vallom meg Krisztust, akármilyen bátran is hirdetem Krisztust. A katona hűsége ott bizonyíttatik, ahol dúl a csata, és állva maradni minden környező harcmezőn csupán menekülés és székén – ha azon az egy ponton kitért az ütközet elől.”

KODÁCSY TAMÁS

Helyjegyek a mennyországba

Vallásközi párbeszéd az eleve elrendelésről szóló protestáns tanok tükrében*

Az alábbi tanulmány a mértékadó vallásközi párbeszéd paradigmájában (kizárólagos, megengedő és egyenrangú) egy olyan protestáns megengedő álláspontot mutat be, amelyben az eleve elrendelésről szóló jellegzetesen kálvini tannak központi szerepe van.

1. A vallásközi párbeszéd paradigmája

Korunk globalizált világában alig találunk olyan térséget, ahol ne lenne legalább két olyan különböző vallási közösség, amelyeknek más hagyományai és más fogalmai vannak az ember mibenlétéről, a transzcendens világról, a vallásos tapasztalatról, az érzékelésről, a születésről és halálról, valamint a halálon túli létről.

Európa sem kivétel, sőt, történelme során soha nem volt annyira sokszínű vallási kavalkád körülöttünk, mint ma. Egy európai városban szinte minden nagyobb világvallásnak vannak szervezett képviselői.

A vallási közösségek különböző módon viszonyulnak más vallásokhoz: vannak, akik nyitottak, kíváncsiak, együttműködők, de vannak, akik zárkóztak, féltékenyek és barátságtalanok a többi vallással szemben.

A vallások viszonyában egymáshoz a legtöbbit használt paradigma Paul KNITTER¹ és John HICK² nevéhez fűződik, ebben a paradigmában háromféle magatartást különböztetnek meg: a kizárólagos, a megengedő és az egyenrangú álláspontot.

1.1. A kizárólagos álláspont

A kizárólagos (exkluzivista) álláspont szerint a többi vallás sötétben él, és nincs közük az isteni valósághoz. Reménytelenül elvesztek, hacsak nem térnek meg, és nem fogadják el az egyedül üdvözítő vallást (annak a vallását, aki így gondolkodik).

Úgy tűnik, hogy a vallásközi párbeszéd medrében a kizárólagos álláspontot egyszerűen túlhaladta a társadalmi kényszer, és eltűnt azokról a helyekről, ahol különböző vallású embereknek kell együtt élniük.

Ez nem jelenti azt, hogy nincsenek olyan vallási közösségek, amelyek kizárólagosan gondolkodnak, de ha egy közösség kizárólagosan gondolkodik, akkor nem tud érdemben részt venni a vallásközi párbeszédben. A kizárólagos gondolkodás elsősorban az egyistenhívő térítő vallásokra jellemző (zsidóság, keresztyénség, iszlám).

Kizárólagos álláspontot képviselt a holland református Hendrik KRAEMER³, illetve a római katolikus Hans Urs von BALTHASAR⁴, de ma már ez az álláspont

* A KÖT 2009. május 4-i első hétfői összejövetelén elhangzott előadás bővített változata

a vallásközi párbeszéd során háttérbe szorul. A hagyományőrzőbb, illetve fundamentalista körökben továbbra is jelen van ez a szemlélet.

1.2. Megengedő álláspont

Általában megengedő (inkluzivista) álláspontot képvisel a tanult hívők többsége. A megengedő szerint a saját vallása áll ugyan a legközelebb az igazsághoz, de nem kizárt, hogy más vallások is eljussanak Istenhez vagy az isteni igazsághoz.

A megváltás, megvilágosodás, vagy az igazság megértése tehát lehetséges más vallási hagyományok számára is. A kizárólagos „egyedül üdvözítő vallás” helyett tehát a „lehető legjobb vallásnak” tekintik sajátjukat, és ezzel társnak (ha nem is mindenben egyenrangúnak) tekintik a többi vallást.

A megengedő gondolkodás a legjellemzőbb a vallásközi párbeszédben résztvevő felekre, ide tartozik a római katolikus Karl RAHNER „rejtett (anonim) keresztény” gondolata⁵, amely erőteljesen megjelenik a II. Vatikáni Zsinat megnyilatkozásaiban.⁶

A megengedő álláspont protestáns képviselője például Jürgen MOLTSMANN⁷. A hinduizmus és a buddhizmus is hagyományosan megengedő álláspontot képvisel⁸. Ugyanakkor némely értelmezés szerint a megengedő álláspontnak egysíkú a szemlélete, és csak egy barátságosabb, „puhább” változata a kizárólagosságnak.⁹

1.3. Egyenrangú álláspont

A vallásközi párbeszédben az egyenrangúság (pluralizmus) azt állítja, hogy „minden nagyobb vallás képes elvezetni Istenhez”. Nincs különbség a megváltás vagy megvilágosodás tekintetében a vallások között, e tekintetben egyiknek sincs kitüntetett szerepe.

A vallási egyenrangúság szerint vannak ugyan különbségek az egyes világvallások szertartásaiban, társadalmi beágyazottságában, kifejezőmódjában, de a nagyobb dolgokban hasonlóak egymáshoz.

A közös pontok itt a szeretet parancsa Isten és embertársaink felé, illetve minden vallásban megjelenik az arany szabály valamilyen formában. A vallások ilyen megközelítése a huszadik század második felében lett népszerű, egyik legjelesebb képviselője John HICK.

2. Üdvösségkérdés a vallásközi párbeszédben

A jelenkori folyamatok több síkon kényszerítik ki a vallásközi párbeszédet. Megjelenik egy társadalmi kényszer, amely legtöbbször a különböző vallású emberek elvándorlásából fakad. Létezik politikai-katonai kényszer, amely a világban zajló háborúk és terrorcselekmények (például római katolikus–protestáns, vagy iszlám–keresztény ellentét) hatására vizsgálja a cselekmények vallásos indítékainak hátterét.

Kulturális síkon a vallások különbözősége, vagy azok esetleges keveredése mindig is izgalmas témát adott az irodalomnak, a zenének és más művészeteknek. Még a racionális gazdasági térben is van értelme a vallásközi párbeszédnek, hiszen a különböző vallásos hátterű felek különböző módon értelmezhetik a gazdaságot, a munka értelmét, a tartozást vagy a nyereséget.

Ám ha a vallásközi párbeszéd megmarad ezeken a síkokon, akkor ez a párbeszéd nem lehet teljes, sőt lényegében nem is vallásközi párbeszéd valósul meg, hanem csak sajátos társadalmi, politikai, kulturális vagy gazdasági jellemzőkkel leírható csoportok érdekegyeztetéséről vagy érdekérvényesítéséről van szó.

Ha a vallásközi párbeszéd nem érinti a különböző vallások létkérdésre adott választát, és nem veti fel az emberi, emberalatti és emberfeletti vonatkozások kérdését, akkor a párbeszéd jellegét tekintve nem vallásközi.

A vallásközi párbeszéd *sub specie aeternitatis* zajlik, nem csak ebben a térben és időben, hanem az elhangzó mondatokat a pillanatnyi érdekeken, kíváncsiságon vagy udvariasságon túl az örökkévalóságban is értelmezni kell.

Ha egy vallás nem veszi komolyan a másik vallást oly módon, hogy azt saját központi lét-kérdéséhez is viszonyítsa, akkor a párbeszéd vallásos vonatkozása nem hiteles. Gyakran lehetünk tanúi annak, hogy egy-egy felületes kijelentés hangzik el hasonlóságról vagy eltérésekről vallások között, de ezek csak a pillanatnyi szituáció termékei.

A keresztyén gondolkodásban a központi létkérdés, lenni vagy nem lenni kérdés az üdvösség kérdése. A vallásközi kérdés ezzel kapcsolatosan tehát az, hogy miképp kapcsolódhatnak a keresztyén üdvösséghez a többi vallások?¹⁰

2.1. Helyjegyek az üdvösség vára felé

Debrecen mellett, a Vekeri-tó partján működik egy keresztyén segélyszervezet által fenntartott központ, a Dorcas Kemping. Itt az egyik ház fehér falára egy nagy graffitit festettek. A sivatagban egy busz száguld előre, vidám, integető emberekkel a fedélzetén. Az út mellett viszont egy szegényesen öltözött, szomorú fiatal bánkodik: lemaradt a buszról. „Ne maradj le a mennyországba vivő járatról!” – fogalmazhatjuk meg a rajz mondanivalóját.

„Are you saved?” „Are you sure you are saved?” „Meg vagy váltva?” „Biztos vagy a megváltásodban?” – hangzanak el ezek a kérdések, amelyek a keresztyén élet lenni vagy nem lenni kérdései. Ki az, aki meg van váltva? Kinek van helyjegye a mennyországba tartó járatra?

A helyjegy a példánk szerint tehát azt az üdvbizonyosságot jelenti, amely a protestáns teológiában az eleve elrendelésről (predestinációról) szóló tanításban kerül kifejtésre. Ezek a kérdések protestáns szempontból nem lehetnek közömbösek a vallásközi párbeszéd során, sőt a párbeszéd legfontosabb szakaszaiban szükségszerűen előtérbe kívánkoznak.

3. Az eleve elrendelésről szóló tanok

3.1. Korai eleve elrendelés: AUGUSTINUS

Az eleve elrendelésről szóló protestáns tanok mind LUTHER, mind KÁLVIN esetében AUGUSTINUSig (353–430) nyúlnak vissza. AUGUSTINUS eleve elrendelésről szóló tana PELAGIUSszal, a brit szerzetessel folytatott vitában kristályosodott ki.

PELAGIUS azt állította, hogy nem létezik eredendő bűn (*peccatum originale*), az

ember képes önmagától a jó cselekvésére. PELAGIUS szerint az üdvösség a bűntelen étellel érhető el, Krisztus követésén (*imitatio Christi*) keresztül. AUGUSTINUS ezzel szemben úgy tekintett az emberre, mint aki nem tud saját erejéből üdvösségre jutni, és a bűneset folytán az eredendő bűn miatt eleve kárhozatra van ítélve. Az emberiség *massa perditionis*, azaz pusztulásra szánt tömeg.

Ebből a tömegből Isten szuverén kegyelméből kiválaszt embereket, akiken könyörül, és üdvösséget ad nekik. AUGUSTINUS ezzel azt akarta kifejezni, hogy a kegyelem ingyenes, és semmiféle emberi cselekedet nem kényszerítheti ki. Az üdvösség elnyerése PELAGIUS értelmezésében egy emberi törekvés, a tiszta és bűntelen élet megvalósításának az eredménye, míg AUGUSTINUS számára ez egy elfogadás, Isten kegyelmének elfogadása.

3.2. Az eleve elrendelésről szóló tan helye

Az eleve elrendelésről szóló tanok között lényeges különbség mutatkozik a tartalmát, a tan teológia rendszerben elfoglalt helyét és a célját tekintve is. Az eleve elrendelésről szóló tanok csoportosítása többféle módon történhetik, itt egy olyan osztályozást alkalmazunk, amely Karl BARTHhoz kapcsolódik (KD, 4. 2,2).

Az eleve elrendelésről szóló tant BARTH a teológiai rendszerben elfoglalt helye szerint osztályozza, amely meghatározza a tan tartalmát és célját is. BARTH hat különböző lehetőséget mutat be:¹¹

1. Az eleve elrendelésről szóló tan az Istenről szóló tanítás után és a teremtés előtt áll. Ehhez a csoporthoz tartozik a protestáns ortodoxia szinte minden képviselője, a hitvallások közül az *Ír Hitvallás* (1615), a *Westminsteri Hitvallás* (1647).

Többek között így gondolkodott POLANUS, WOLLEBIUS, WENDELIN, ALTING, HEIDANUS, BURMAN, TURRETIN, VAN MATRICHT, VAN TIL. A gondolat eredete BÉZA Tódorhoz vezethető vissza.

2. Az eleve elrendelésről szóló tan lehet a gondviselésről szóló tanítás része, annak beteljesítése és megkoronázása. ZWINGLI *Fidei ratio*-ja és a *Consensus Bremensis* (1595) tartozik ide. Az evangélikus teológusok közül Leonhard HUTTER és Johann GERHARD képviselik ezt a tanítást. ZWINGLI úgy érti a kiválasztást, mint amely a gondviselésről szóló tanítás beteljesedése és megkoronázása.

3. Az eleve elrendelésről szóló tan az egyháztanhoz kapcsolódik. Ezt a tanítást szintén megtaláljuk ZWINGLINél, illetve KÁLVIN 1536-os *Institutió*-jában. Az egyháztani elhelyezés alapvetően bibliai ihletésű: „Ti azonban választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet vagytok, Isten tulajdonba vett népe, hogy hirdessétek nagy tetteit Annak, Aki a sötétségből az Ő csodálatos világosságára hívott el titeket.” (1Pt 2,9). Az elképzelés megjelenik URSINUSnál is, aki a *Heidelbergi Káté*hoz fűzött igehirdetéseiben szintén az egyháztanhoz kapcsolja az eleve elrendelést.

4. Az eleve elrendelésről szóló tan rögtön a krisztológia (Krisztusról szóló tanítás) után következik. KÁLVIN 1537-es katekizmusában, VERMIGLI Péter és Herman WITSIUS munkáiban jelenik meg.

5. Az eleve elrendelésről szóló tan a bűntan (hamartológia) után és a krisztológia előtt foglal helyet. Ez a felfogás jellemzően a református hitvallásokban jelenik meg: a

Gall Hitvallásban (1559), a Skót Hitvallásban (1560), a Belga Hitvallásban (1561), a II. Helvét Hitvallásban (1566) és a Waldens Hitvallásban is (1655). COCCEIUS (KOCH) szintén erre a helyre teszi az eleve elrendelést.

6. Az eleve elrendelésről szóló tan lehet a megbékélés (*reconciliatio*), tudniillik az Isten emberrel megbékülésének a része. KÁLVIN az 1539-es *Institutio*jában ezt a helyet választja az eleve elrendelésről szóló tannak, MELANCHTON Fülöp *Loci Communes* (1521) című nagy rendszerező munkájában is erre a helyre kerül az eleve elrendelés.

A hat pont két nagyobb csoportba osztható, az első két csoport az eleve elrendelésről szólótant „felülről” szemléli, Isten teremtéséhez és gondviseléséhez kapcsolódóan. A másik csoport négy lehetősége az eleve elrendelésről szóló tant „alulról”, az ember bűnbeesésének és megváltásának szempontjából írja le. Alapvetően ez a két szemlélet ad más-más tartalmat és célt az eleve elrendelésről szóló tannak. A két felfogás különbsége KÁLVIN és BÉZA között tűnik ki a legvilágosabban.

3.3. Üdvtani eleve elrendelés: LUTHER, KÁLVIN, ZWINGLI

Az eleve elrendelésről szóló tan megfogalmazását többnyire KÁLVIN nevéhez kötik, de a reformáció más nagy teológusai, LUTHER és ZWINGLI is hasonló módon vélekedtek a tanításról. LUTHER tétele csaknem olyan erőteljes volt, mint KÁLVINÉ, de a későbbi evangélikus hitvallások és teológusok tompították gondolatait [T. 81].

KÁLVIN az eleve elrendelésről szóló tanának kifejtését fő művében, az *Institutio* 3. könyv XXI–XXIV. fejezeteiben (tehát nem egy különösen kiemelt helyen) találjuk. A kifejtésben végig jellemző az az óvatosság, amely a felvezetésben is azonnal megjelenik:

„Ha az eleve elrendelést fürkészik, az isteni bölcsesség legbensőbb részébe hatolnak, s ha valaki gondatlanul és vakmerően tör be ide, az nem találja meg azt, amivel kíváncsiságát kielégíthetné, hanem inkább olyan útvesztőbe bonyolódik, amelyből éppen nem találja meg a kivezető utat.” (*Inst.* 3,23)

A reformátorok eleve elrendelésről szóló tanítása abból az üdvtani (szótériológiai) kérdésből bontakozik ki, hogy miképp lehet az embernek üdvössége. A kérdés a létezés egészére vonatkozik (egzisztenciális), amely az emberi mibenlét szorongásában fogalmazódik meg. Az eleve elrendelés a XVI. századi Európa egyetemes szorongására válaszolt.

Paul TILLICH szerint a létet mindig hármasszorongás fenyegeti, amely „mindhárom formájában egzisztenciális, abban az értelemben, hogy a létezéshez (egzisztenciához) mint olyanhoz tartozik.”¹²

„A nemlét fenyegeti az ember ontikus önigenlését: viszonylagos fenyegetése a végzet, abszolút fenyegetése a halál. A nemlét fenyegeti az ember spirituális (lelki) önigenlését viszonylagosan mint üresség, abszolút módon mint értelmetlenség. A nemlét fenyegeti az ember erkölcsi (morális) önigenlését, viszonylagosan mint vétek, abszolút módon mint kárhoztatás.”¹³

A szorongásban az ember arra törekszik, hogy tárgyiasítsa a szorongás okát, és ezzel a szorongást félelemmé alakítsa. A félelemnek meghatározott tárgya lesz, és ezzel már szembe lehet szállni. De a nemléttel kapcsolatos egzisztenciális szorongás mindig ott marad a tudatos létezőben, hiszen pontosan a létezés miatt lép fel ez a szorongás.

A különböző szorongásokhoz jellegzetes történelmi korszakokat rendelhetünk, pontosabban egy-egy történelmi korszak lezárását. Az ókori civilizáció végén, a nagy birodalmak összeomlása után az ontikus szorongás, azaz a létet fenyegető halál miatti szorongás jellemző.

A kárhozat miatti szorongás a középkori Európát tartja fogva. A *viator*¹⁴ a vétek miatti légszomjból a reformáció üdvbizonyosságán keresztül kap levegőt. Az újkor végén a lelki szorongás, azaz az értelmetlenség miatti szorongás a meghatározó.¹⁵

A magyar *szorongás* szó, és német megfelelője (*die Angst*) szótörténete jól jelzi a szorongás természetét. Az *Angst* ugyanúgy kapcsolódik az *enge* (szorosság) szóhoz, mint a magyarban a szorongás a szorozhoz. A XVI. századi Európa szorongása az üdvösség és kárhozat miatti szorongás: hogyan kerülhetek Isten országába?

A reformáció megigazulásról szóló tana azt hirdeti, hogy az ember nem tehet semmit saját üdvösségéért. Nincs cselekedet és nincs érdem, csak kegyelemből és hit által (*sola gratia, sola fide*) igazulhatunk meg Isten előtt (*coram Deo*).

Jól jellemzi ezt a helyzetet a *Heidelbergi Káté* sorozatos kérdésfeltevése is: Miért nem számíthatnak a mi jó cselekedeteink Isten előtti igazságunkként vagy annak valami részeként? Nincsen hát semmi érdemük a mi jó cselekedeteinknek, holott Isten azt ígéri, hogy azokat mind e földi, mind a jövődéli életben megjutalmazza?

Ezekre a feszegető kérdésekre a hitvallás sorozatos tagadó válaszokat ad: nem számíthatnak a jó cselekedeteink Isten előtti igazságunkként, nem érdem a jó cselekedet. Ám, ha nem tehetünk semmit üdvösségünkért, és semmi befolyással nem lehetünk Isten döntésére, akkor úgy tűnik, Isten érdemeinktől függetlenül kiválaszt minket.

Ő hatalmas és szuverén, befolyásolhatatlan, „ezért azok nyernek üdvösséget, akiket kiválasztott, de ami még fontosabb: akiket kiválasztott, üdvösségre jutnak (üdvbizonyosság). A kiválasztás tehát „Isten könyörületességén alapszik és éppen nincs tekintettel az ember érdemes voltára.” (*Inst.* 3,21)

Ebből a bizonyosságból fakadhatott egy olyan világigenlő életérzés, amely levegőhöz juttatta a kárhozat és üdvösség légszomjában vergődő Európát. Az eleve elrendelés KÁLVINnál, mint „az üdvtan egyik véletlenszerű eleme”¹⁶ a kárhozat miatti szorongásra adott hatásos választ. Ugyanakkor látnunk kell, hogy a szorongás visszatérhet az eleve elrendelés árnyoldalában (a kettős predestinációban) akkor, ha nem az üdvbizonyosság, hanem a kárhozatra kerüléstől való félelem lesz úrrá az üdvösséget keresőn. Ez a félelem többször elő is kerül a református ortodoxia vagy a fundamentalista közösségek eleve elrendelés értelmezésében.

3.4. Determinista eleve elrendelés: Béza és a református ortodoxia

BÉZA Tódorra a legtöbb kutató (Ernst BIZER, Walter KICKEL) úgy tekint, mint aki megteremtette az átmenetet KÁLVIN bibliaközpontú teológiája és a református ortodoxia skolasztikus teológiája között.¹⁷

„Míg KÁLVIN induktív és analitikus szemléletű teológiája Jézus Krisztus személyéből, a történeti eseményekből indul ki, és azok jelentését elemzi; BÉZA deduktív, szintetikus szemlélete az alapelvekből indul ki, és azoktól jut el a keresztény teológiára érvényes következtetéseikig.”¹⁸

Ebből következően BÉZA felfogásában eltűnik az említett egzisztenciális szorongás és a tan titokzatossága: a híres *ordo rerum decretum*ában, egy sarkos táblázatban összefoglalva láthatjuk, hogyan valósul meg „a kiválasztottak üdvössége, illetve az elkárhozók elvettetése.”¹⁹ BÉZA eleve elrendelésről szóló tana szerint a kiválasztás még a bűneset előtt történik meg (*supralapsarianizmus*)²⁰, és e tan szigorú logikai levezetésen alapul.

Nála az Istenről szóló tanításhoz kapcsolódik az eleve elrendelés, és nem az ember megváltásának kérdéséhez, mint KÁLVINnál. Szerinte az eleve elrendelés a világ működését és az ember viselkedését előre meghatározza, még mielőtt a teremtés megtörténne (determinizmus).

Az eleve elrendelésről szóló e determinista tanok teológiatörténeti csúcsát az 1618–1619-ben tartott Dortrehti Zsinat jelenti, ahol öt pontban (a kálvinizmus öt pontja) fogalmazták meg az eleve elrendeléshez kapcsolódó tételeket.²¹

1. Az emberi természet teljesen megromlott.
2. Az egyéneket Isten feltétel nélkül választja ki.
3. A kiengesztelés korlátozott: Jézus Krisztus csak a kiválasztottakért halt meg.
4. A kegyelem ellenállhatatlan: Isten képes megtenni, amit akar.
5. A szentek állhatatosak: akiket Isten kiválasztott, nem fordulnak el hívó szavától.

A zsinat határozatai mind a mai napig bírálattal állnak, a hollandiai református egyházak szétszabdaltságának egyik oka a viszonyulás a dortrehti tételekhez. Különösen a harmadik tétel, a korlátozott kiengesztelés ad sok vitára okot.

4. BARTH: megengedő kizárólagosság

Karl BARTH (1886–1968) a huszadik századi református teológia meghatározó alakja, akinek az eleve elrendelésről vallott tanítása egészen sajátos módon fogalmazódik meg. Teológiáját következetes krisztusközpontúság jellemzi minden széletében, nem kivétel ez alól az eleve elrendelés sem.

Külön érdekessége a tan kifejtésének az, hogy BARTH éppen 1936-os magyarországi útján, Debrecenben tartotta meg először az Isten kegyelmi kiválasztásáról szóló előadássorozatot. Kísérője és tanítványa, VASSADY Béla három pontban foglalta össze²² a barthi eleve elrendelésről szóló tan lényegét:

1. Az eleve elrendelésről szóló tan nem önálló tanítás, hanem (KÁLVINhoz hasonlóan) a kegyelemről szóló tanítás szerves része. „A predestinációs tanra nem azért van szükség, hogy általa Isten szuverenitását vagy változhatatlanságát igazoljuk, hanem azért, mert a Krisztusban nyújtott idevezítő kegyelem általunk való elfogadását is egyedül Isten örökkévaló végzése teszi lehetővé.”²³

2. Az eleve elrendelést csak Jézus Krisztuson keresztül érthetjük meg, Ő van az eleve elrendelés középpontjában. Ennek a tételnek a megfogalmazása végtelenen dialektikus: Jézus Krisztus a kiválasztó Isten és a kiválasztott ember egyszerre.

Ő a kiválasztás tükré (*speculum electionis*), rajta keresztül lehet az ember kiválasztott, és a kiválasztást csak rajta keresztül ismerhetjük meg. „Krisztológiai meghatározott situáció krisztológiai körülhatárolt ismeretéről van szó.”²⁴

A kettős eleve elrendelés²⁵ itt új értelmet nyer: „Isten önmagát választotta ki”, és Ő maga a „kiválasztott ember” (KD, II/2), Ő a kiválasztás alanya és tárgya egyaránt. Az eleve elrendelés nem lehet az emberiség elleni tett (KD II/2, 33).

BARTH itt egyrészt megmarad a reformáció megigazulástanának azon tételénél, miszerint az emberiség számára minden elveszett, nincs remény a hitetlenséggel és bűnnel átitatott világban; másrészt az egyetlen remény Jézus Krisztus, aki kiválasztó Isten, így igazságot tesz, és kiválasztott ember, aki halálával átveszi az ember büntetését.

Nagy bírálója, Emil BRUNNER szerint BARTH eleve elrendelésről szóló tana olyan, mintha egy embercsoportot egy háborgó, viharos vízbe dobának bele, de a víz olyan sekély, hogy nem lehet benne megfulladni.²⁶

3. Az eleve elrendelés és a determinizmus nem ugyanaz. Távol áll attól a meghatározottság–meghatározatlanság (determinizmus–indeterminizmus) vitától, amely a bölcseletben és a természettudományban (például Albert EINSTEIN és a koppenhágai iskola között) bontakozott ki. Nem a dolgok előre meghatározottságáról van szó (*decretum absolutum*), amely gúzsba köti magát Istent is, semmi szabadságot nem hagyva Neki.

BARTH bírálja a BÉZA-féle előre meghatározott menetrendet, nem lehet egy „általános Istenből” kiindulni, Aki csak „egy mindenható akarat, aki minden egyes teremtményét saját törvénye szerint kormányozza és ellenállhatatlanul irányítja”. (KD, II/2, 44) Isten nem általános isten, mint egy elv, hanem egészen konkrét és különös módon jelentette ki magát Jézus Krisztusban.²⁷

BARTH teológiai rendszere Isten kijelentésén alapszik: istenismeretünknek nem lehet más forrása, mint amit Isten saját Maga jelent ki magáról (*Deus dixit*), mert az ember világtól teljesen különböző (*totaliter aliter*) Isten nem fogható fel másként. BARTHra úgy tekinthetünk, mint aki következetes szószólója a kizárólagosságnak.

Ám ahogyan Richard GILLINGHAM rámutat, éppen az üdvtanával és eleve elrendelésről szóló tanával egy megdöbbenő megengedő vázlatot állít fel, amely föltétlen ellentétben áll kizárólagos rendszerével.²⁸ Trevor HART még ennél is tovább megy, szerinte BARTH a kiválasztásról és a Szentlélekről szóló tanítása nagyon közel van egy elkötelezett egyenrangúsághoz.²⁹

Következtetés

Az eleve elrendelésről szóló tan üdvtani értelmezése, amennyiben a kálvini és barthi értelemben Isten szuverenitását hangsúlyozza ki, szükségszerűen magán hordozza azt a nyitottságot, amely elengedhetetlen a más felekezetekkel, illetve más vallásokkal folytatott párbeszédben.

Egy olyan sajátos gondolatrendszerrel van tehát dolgunk, amely, úgy tűnik, jelentős és sajátos tanítása a református teológiának, és ennek hangsúlyozása ki kell, hogy élezze a különböző felekezetek és vallások közötti különbséget református oldalról.

Mégis, az anyagi és lelki meghatározottságtól távolságot tartó eleve elrendelés – amelyben éppen az emberi erőfeszítések üdvösségre törekvésének elengedése áll – nyitottá teszi a teológiai rendszert a hitújítás legfontosabb kérdésében, az üdvösség kérdésében.

ELŐADÁSAINK

Az eleve elrendelés: „a református gondolkodás szíve”? Nagy szív. Kizárólagos módon minél inkább komolyan vesszük, úgy tűnik, annál kevésbé vehetjük komolyan magát a kizárólagosságot.

FÖLHASZNÁLT IRODALOM

- BALTHASAR Hans Urs VON, *The Moment of Christian Witness*. Newman, 1968.
BRAY John, *Theodore Beza's Doctrine of Predestination*. Stanford, 1971.
GILLINGHAM Richard, *Is Barth's Theology Necessarily Exclusivist?* *Quodlibet Journal* 2003/2–3.
HALL J. T. , *Predestination*. In CRIM Keith (ed.), *Dictionary of World Religions*. 580–581. Abingdon, 1981.
HICK John – KNITTER Paul (eds.), *The Myth of Christian Uniqueness*. London, 1988.
HICK John, *An Interpretation of Religion*. Basingstoke, 1989.
HOSEK Pavel, *Interreligious Relations Today: Towards a Fourth Paradigm*. In KLIMA Ewa (ed.), *Religion in the Time of Changes*. 40–49. Lodz, 2005.
KIBLINGER Kristin Beise, *Buddhist Inclusivism: Attitudes towards Religious Others*. Aldershot, 2005.
KNITTER Paul, *No Other Name*. London, 1985.
KNITTER Paul, *Introducing Theologies of Religions*. New York, 2002.
KRAEMER Hendrik, *The Christian Message in a Non-Christian World*. Harper, 1938.
KRAEMER Hendrik, *Religion and the Christian Faith*. Lutterworth, 1956.
MCGRATH Alister E., *Kálvin* (ford. NAGY Mónika). Budapest, 1996.
MCGRATH Alister E., *Iustitia Dei*. Cambridge, 2005.
MOLTMANN Jürgen, *The Church in the Power of the Spirit*. Harper, 1977.
MULLER Richard, *The Placement of Predestination in Reformed Theology: Issue or Non-issue?* *Calvin Theological Journal* 2005/2. 184–210.
ROBBINS Jerry, *A Reader's Guide to Interreligious Dialogue*. *Word and World* 1989/3. 266–273.
TILICH Paul, *Lébtársaság* (ford. SZABÓ István). Budapest, 2000.
VASSADY Béla, *Beszámoló Barth Károly előadói körútjáról*. In (szerk. FERENCZ Árpád) *Világok vándorai*. Debrecen, 2007. 183–189.
VENEMA Cornelis, *Heinrich Bullinger and the Doctrine of Predestination: Author of „the Other Reformed Tradition”?* Grand Rapids, 2003.
WEBSTER John, *Barth*. London – New York, 2000.

JEGYZET

- 1 KNITTER Paul, *No Other Name*. London, 1985.; KNITTER Paul, *Introducing Theologies of Religions*. New York, 2002.
- 2 HICK John – KNITTER Paul (eds.), *The Myth of Christian Uniqueness*. London, 1988.; HICK John, *An Interpretation of Religion*. Basingstoke, 1989.
- 3 KRAEMER Hendrik, *The Christian Message in a Non-Christian World*. Harper, 1938.; KRAEMER Hendrik, *Religion and the Christian Faith*. Lutterworth, 1956.
- 4 BALTHASAR Hans Urs VON, *The Moment of Christian Witness*. Newman, 1968.
- 5 ROBBINS Jerry, *A Reader's Guide to Interreligious Dialogue*. *Word and World* 1989/3. 266-273.
- 6 A Lumen Gentium dogmatikus konstitúció megengedő módon beszél az Egyház és a nemkeresztények viszonyáról (LG 16.): „De az üdvösség terve azokat is átöleli, akik elismerik a Teremtőt, köztük elsősorban a muszlimokat, akik azt vallják, hogy Ábrahám hitén vannak, és velünk együtt imádják az egy Istent, Aki irgalmas és az utolsó napon megítéli az embereket. Isten azoktól sincs távol, akik

ELŐADÁSAINK

- árnyékokban és képekben keresik az ismeretlen Istent, mivel Ő ad mindennek életet, lélegzetet és mindent (ApCsel 17,25-28), s mint Üdvözítő azt akarja, hogy minden ember üdvözljön (1Tim 2,4).”
- 7 MOLTMANN Jürgen, *The Church in the Power of the Spirit*. Harper, 1977.
 - 8 KIBLINGER Kristin Beise, *Buddhist Inclusivism: Attitudes towards Religious Others*. Aldershot, 2005.
 - 9 HOSEK Pavel, *Interreligious Relations Today: Towards a Fourth Paradigm*. In KLIMA Ewa (ed.), *Religion in the Time of Changes*. 40-49. Lodz, 2005.
 - 10 MULLER Richard, *The Placement of Predestination in Reformed Theology: Issue or Non-issue?* Calvin Theological Journal 2005/2. 184-210.
 - 11 MULLER Richard, *The Placement of Predestination in Reformed Theology: Issue or Non-issue?* Calvin Theological Journal 2005/2. 184-210.
 - 12 TILLICH Paul, *Létbátorság* (ford. SZABÓ István). Budapest, 2000. 50.
 - 13 TILLICH Paul, *Létbátorság* (ford. SZABÓ István). Budapest, 2000. 49-50.
 - 14 Szó szerint „útonjáró”, vagy „zarándok”. Hagyományos középkori fogalom, amely a hívőre vonatkozik, aki a mennyi Jeruzsálem felé tart.
 - 15 TILLICH Paul, *Létbátorság* (ford. SZABÓ István). Budapest, 2000. 66-71.
 - 16 MCGRATH Alister E., *Kálvin* (ford. NAGY Mónika). Budapest, 1996. 228.
 - 17 BRAY John, *Theodore Beza's Doctrine of Predestination*. Stanford, 1971.
 - 18 MCGRATH Alister E., *Kálvin* (ford. NAGY Mónika). Budapest, 1996. 227.
 - 19 MCGRATH Alister E., *Kálvin* (ford. NAGY Mónika). Budapest, 1996. 315.
 - 20 A supralapsarianizmus ellentéte az infralapsarianizmus, amely a kiválasztást a bűneset utánra teszi. Mindkét tanításnak megvan a maga veszélye (a supralapsarianizmusban kérdéses, hogy Isten miért engedi meg a bukást; az infralapsarianizmusban pedig Isten személyválogatása fenyeget). A svájci reformátorok közül Heinrich BULLINGER képviselt BÉZÁval ellentétben egy infralapsarianista álláspontot, az eleve elrendelésről szóló tanítása KÁLVINÉhoz hasonlóan alapvetően szótériológiai (üdvvtani) hangsúlyt kapott.
 - 21 A tételek angol fordításának első kezdőbetűiből a TULIP szót kapjuk, ezért a zsinat határozataira „dortrechtli tulipánként” is utalnak. MCGRATH Alister E., *Kálvin* (ford. NAGY Mónika). Budapest, 1996. 231.
 - 22 VASSADY Béla, *Beszámoló Barth Károly előadói körútjáról*. In *Világok vándorai*. (szerk. FERENCZ Árpád) Debrecen, 2007. 183-189.
 - 23 VASSADY Béla, *Beszámoló Barth Károly előadói körútjáról*. In *Világok vándorai*. (szerk. FERENCZ Árpád) Debrecen, 2007. 184.
 - 24 MCGRATH Alister E., *Iustitia Dei*. Cambridge, 2005. 404.
 - 25 A kettős eleve elrendelés (predestinatio gemina) hagyományos értelmezése a hitújítóknál az, hogy Isten egyeseket üdvösségre, másokat kárhozatra rendelt.
 - 26 MCGRATH Alister E., *Iustitia Dei*. Cambridge, 2005. 404.
 - 27 WEBSTER John, *Barth*. London – New York, 2000. 88-93.
 - 28 GILLINGHAM Richard, *Is Barth's Theology Necessarily Exclusivist?* Quodlibet Journal 2003/2-3.
 - 29 GILLINGHAM Richard, *Is Barth's Theology Necessarily Exclusivist?* Quodlibet Journal 2003/2-3.

Gondolatok az 1996-ban megjelent „Nők Krónikájáról 2009-ben

Ha több évvel ezelőtt megjelent könyv kerül a kezünkbe, -honnan, honnan nem – azonnal megérezzük rajta az idők illatát. Hogy miből? Ezen sokat gondolkoztam. Egy bizonyos: éppúgy elárulja a korát, mint egy fiatalságára hiu szépasszony.

Így vagyunk a Nők Krónikájával is. De itt nincs nehéz dolgunk, noha az a néhány év – egy más világ.

Erről jut eszembe, hogyan „teszteltük” valamikor a volt magyar kivándorlókat, akik mint „amerikai utasok” jöttek haza látogatóba.

Abban az időben a SAS légitársaság városi irodájában dolgoztam, így a kísérleti alanyok adva voltak. Néhány perces beszélgetés után csalhatatlan biztonsággal megtudtuk állapítani, hogy a velünk szemben ülő „Mr. Smith”, vagy másik hölgy, vagy úr mikor hagyta el az országot.

Hát valahogy így van ez a krónikásainkkal is. Ők is megváltoztak. Arról szól a krónika, hogy gyöngé nőknek rövid néhány év alatt milyen emberfeletti megpróbáltatásokat kellett kiállni, milyen emberfeletti erővel álltak helyt olyan megpróbáltatások közt, amelyeket ma el sem tudunk képzelni, - és mindezt méltósággal, mosolyogva. Valóságos krimik tárulnak elénk, amelyeknek a hősei az anyaországban, Erdélyben, a Délvidéken, és Ukrajnában élő keresztény, magyar nők, akiktől elvették apró gyermeküket, – még a gyermek nevét is megváltoztatták, hogy a szülei meg ne találják. Református püspököt vetettek több évtizedre fogságba, fiatal falusi lány élt szibériai száműzetésben, ahová nem is tudta hogyan és miért került...

Tulajdonképpen erről a helytállásról szól a könyv, „gyöngé nők” helytállásáról, akiket számos társuk közül választottunk ki –választék, sajnos, volt bőven. A válogatásnál fő szempontunk az volt, hogy a keresztény magyar nők minden rétege képviselve legyen – legyen köztük katolikus, protestáns, zsidó származású, értelmiségi, paraszti sorból jött, író, újságíró, apáca, diakonissza, családanya, börtönviselt, kitelepített. Közös vonásuk, hogy nehéz sorsot vállaltak. És ami nekünk, magyaroknak sokat jelentett: egyikük sem hagyta el szülőhazáját, hogy nyugaton keressen könnyebb életet.

Mit mondhatunk az írásról, magáról? Hová sorolhatnánk? Műfaja? – Önéletrajz – vagy ha nagyképzűek akarunk lenni, úgy is mondhatjuk: történetírás. A könyv történetéhez tartozik a kor, amelyben létrejött. És ez a kor valóban különleges volt. Az a kor volt, amikor hosszú idő után először lehetett az igazságról írni. És nem tudtuk, meddig... Ezért ki akartuk használni ezt az időt, annál is inkább, mert mint mondtam, nyakunkon volt a karácsony, ami ha elmúlt, senkinek nem jut eszébe könyvet vásárolni.

A könyv előállításához azonban pénz is kellett, illetve kellett volna. Ez a körülmény határozta meg a kis könyv külső megjelenését.

Röviddel a terv megszületése után, 1998-ban a Krónika német nyelven is megjelent Grazban, az osztrák testvérek valóban testvéri segítségével (és micsoda különbség volt

KÖNYVEK, KONFERENCIÁK

a két kiadás közt! Meg kell mondanunk, hogy a német kiadás javára...). A miénket az idő, illetve az előállítási költség határozta meg. De nem bántuk meg, hogy belevágtunk, illetve vállaltuk a versenyfutást az idővel.

Meg kellett írni, mert nem jöhet létre igazi testvéri közösség idő-, és földrajzi határokon túl, ha tagjai nem ismerik egymást.

A Magyarországon készült Nők Krónikája szinte azonnal megtalálta az utat a szomszéd állam asszonyaihoz. Ami annál is meglepőbb, mert gazdasági és politikai helyzetük a földrajzi közelség ellenére homlokegyenest ellenkező volt.

Az eredmény itt van az olvasók kezében.

Attól kezdve sem Magyarországon, sem Ausztriában nem lehetett elképzelni ökumenikus találkozót a szomszédok részvétele nélkül. Együtt sirattuk el szeretett barátainkat és együtt örültünk a jó híreknek. A kor hozta nehézségek is egyformán sújtanak bennünket.

És megtaláltuk a nagy igazságot: A jó, erkölcsös élethez nem szükséges a hivatalosság pecsétje, a tekintély fémjelzése.

Szerintünk ez az igazi történetírás.

A könyv utolsó mondataival búcsúzunk: Most új krónikások írják tovább a történelmet. Isten segítse őket és mindnyájunkat.

Ruszthy Éva

Az A5-ös formátumú, 119 oldalas, fényképekkel illusztrált könyv 1996-ban jelent meg Budapesten a Nyitott Kapuk Egyesület kiadásában. A könyvet szerkesztő Ruszthy Éva (telefonszáma 397-0570) a nála még maradt példányokból tud küldeni az érdeklődőknek.

Terézvárosi Biblikus Konferencia – 2009: „Páli intelmek – teória és praxis”

2008-ban, a „Biblia éve”-ben a Terézvárosi Avilai Nagy Szent Teréz Templom és a Keresztény-Zsidó Társaság két biblikus konferenciát rendezett: „A kiválasztottság” (máj. 27.) és „Életformák a Bibliában” (nov. 17.) címmel. Mindkét konferencia zsidó, katolikus és protestáns teológusok, egyetemi tanárok előadásait tartalmazta. A májusi védnöke Udvardy György, a novemberié Székely János esztergomi segédpüspökök voltak, a konferencia házigazdája Horváth Zoltán István plébános, szervezője és moderátora pedig Szécsi József vallásfilozófus volt. 2009-ben hasonló keretek között máj. 18-án került megrendezésre a „Szent Pál év” év keretében a „Páli intelmek – teória és praxis” c. konferencianap, melyen a korábbi évhez hasonlóan nyolc előadás hangzott el. A védnöki tisztet Beer Miklós, váci püspök vállalta fel.

Kocsis Imre, a váci Borromeo szent Károly Papnevelő Intézet rektora „A karizmák szent Pál apostol leveleiben” c. előadásában részletesen elemezte a kérdéskört, vázolvá

a kapcsolódó új teológiai szakirodalmat is. Brebovszky Éva, evangélikus lelkész „Csendesen éljete, és saját kezetekkel dolgozzatok! (1Tessz 4,11) – Pál a munkáról” c. értekezésében a konferencia egyik legeredetibb és legértékesebb előadását mondta el, önálló koncepciót alkotva és feldolgozva. Racs Csaba, az Egri Hittudományi Főiskola főiskolai tanára „A páli megigazulástan”-t fejtegetve tanúsította római tanulmányainak szellemiségét, a biblikum tudományos igényű művelését. Szécsi József, az Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem docense „Hillél-Sámmáj-Gámáriel-Pál” címmel arra a kérdésre kereste a választ, hogy Pálnak szinte egyedüli teológiai reprezentációja – leveleinek tükrében – hogyan illeszthető bele korának zsidó tanítói képzetébe. Bolyki János, a Károli Gáspár Református Egyetem professzora „Pál etikája: elvek és gyakorlati tanácsok” címmel megtartott előadásában egy biblikus tudós letisztult és bölcs megfogalmazásait közvetítette. Szigeti Jenő, az Adventista Teológiai Főiskola, professzor „én mondom, nem az Úr...” (1Kor 7,12) – a házasság etikája” c. előadása Pál álláspontjainak eredetét, okát kereste. Oláh János, az Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem docense „A két lábon álló egy lábon állóról – a zsidóság törvényértelmezéseiről” kissé meghökkentő c. előadása jól és világosan mutatta be Hillél és Sámmáj iskoláit csakúgy, mint a háláchá¹ és a tákkáná² jelentőségét a zsidóság életében. Németh Pál református lelkész, a Külkereskedelmi Főiskola docense „Jogi iskolák és törvényértelmezés az iszlámban” címmel érdekes és megfontolandó párhuzamokra mutatott rá a zsidó és iszlám gondolkodás között, valamint az új utakra és eltérésekre is.

A konferencia fontos szempontja volt az, hogy vannak „szívbe írt törvények” (noéi törvények – *lex naturalis*), melyeknek betartása nem lehet vita tárgya, és vannak pl. olyanok melyet egy vallási tekintély ad saját véleményként, tanácsként. Pálnak voltak – leveleinek tanúsága szerint – ilyen tanácsai. A konferencia előadásának szövegei – melyeket az előadók megküldenek – 2009. júl. 1-től rákerülnek a www.kzst.hu honlap tanulmányi rovatára.

JEGYZET

- 1 A háláchá a zsidó törvény általános megnevezése, mely magában foglalja a mértékadó végső döntéseket éppúgy, mint a legspecifikusabb kérdéseket. Mindenekelőtt az Írott és a Szóbeli Tórában szereplő bibliai jogszabályokkal és parancsolatokkal foglalkozik, ezenkívül a rabbinikus törvénykezéssel és jogalkotással, beleértve a vallási bírósági döntéseket, amelyeket az idők folyamán a nagy rabbinikus tudósok responsumok és kommentárok formájába öntöttek.
- 2 A tákkáná egy direktíva, egy utasítás, melyet a haláchikus írástudók, vagy más, a törvényhozás felhatalmazásával bíró kompetens testület rendel el, Tákkánót há-Káhál. Egyike a zsidó törvénykezés jogi forrásainak. A tákkáná, melynek kreatív forrása a háláchában van – mely törvény a midrás törvényi forrásából ered, vagyis exegézisből, tehát egy bibliai szövegnek, vagy egy létező törvénynek az értelmezéséből, – arra szolgál, hogy felfedje egy létező törvény rejtett tartalmát.

Szécsi József vallásfilozófus

Cserkész konferencia Kálvinról Szabadkán

A szabadkai református és katolikus cserkészek ökumenikus konferencián emlékeztek meg 2009.05.30.-án Kálvin János születésének 500-ik évfordulójáról. Az előadóterem fő helyén Kálvin János képe fölött a reformátor jelmondata, jobbján Kálvin vallomása: „A tagok elválasztása miatt vérzik az egyház teste”; a balján pedig a Szent Ágostonnak tulajdonított mondás: „A lényegben egység – A többiben szabadság – Mindenben szeretet!” fölirata díszítette a falat.

A tizenöt évvel ezelőtt újraindult vajdasági magyar cserkészlet frissen diplomázott, szakmailag képzett református és katolikus cserkész segéd tisztjei tartották az előadásokat Kálvin János életéről (történelem hallgató), a kálvinizmus Alkotmányáról (jogász), valamint a reformátor katolikus megítéléséről (katolikus teológus, PhD hallgató). A gulyáságyúban főtt közös ebéd után tartott kiscsoportos műhelymunkák témái: Max Weber Protestáns etikája; Kálvin és az inkvizíció; Kálvin János az ember. A maga nemében egyedülálló ökumenikus cserkész konferencia a délvidéki magyar sajtóban nagy teret kapott, ennek köszönhetően a cserkészotthon 100 főnyi előadó terme szűkültig megtelt.

(Hegedűs Katinka katolikus teológus, PhD hallgató)

Keresztény misszió ma – sürgető kérdések

A misszióval, a vallásközi párbeszéddel és a magyarországi cigány pasztorációval foglalkozó konferenciát április 28-án tartották a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karán. A résztvevők – főként hitoktatók, szerzetesek, papok és kispapok – délelőtt három előadást hallhattak.

Az indiai születésű, Hollandiában egyetemi lelkészként szolgáló Avin Kunnekkadan verbita szerzetes Indiában született, abban az országban, amely négy vallás, a hindu, a buddhista, a dzsaina és a szikh szülőhazája és amely befogadta a párszi, a keresztény, a zsidó, az iszlám és a baháj vallásokat. Kunnekkadan atya, aki hinduizmusból doktorált és azt 10 évig tanította szemináriumában, hangsúlyozta, hogy a vallásközi párbeszédet alulról kell kezdeni, közben meg kell tartani identitásunkat. Ennek illusztrálására elmondta, hogy már felszentelése után évekig élt egy hindu vallású családban, részvett szertartásaikon.

A nem-keresztény vallási közösségek európai megerősödésének kevésbé ismert hatásai is vannak. Hollandiában a hindu ill. muszlim közösségek erősen őrzik identitásukat. Az utóbbi években tapasztalta, hogy ennek hatására a nagyon elbizonytalanodott holland keresztények kezdik kifelé is megvallani hitüket.

Adam Was verbita szerzetes, a Lengyel Püspöki Konferencia Vallásközi Párbeszéd Bizottsága tagja szerint a muszlim és a keresztény közösségnek szüksége van egymásra, a világ várja tőlük a kölcsönös megbocsátást. Mindkét közösség alapvetően fontosnak tartja a missziót, de nagyon is mást ért alatta; míg a keresztény misszió az örömhír átadása, a muszlim misszió felhívás az eredeti vallásba, az Iszlámba való visszatérésre. Hangsúlyozta, hogy a párbeszéd nem helyettesíti a missziót. A muszlim-keresztény párbeszéd nagyon nehéz, de nincsen más lehetőségünk.

Ha a párbeszéd során előkerül az, hogy egyes muszlim többségű országokban üldözik a keresztényeket, a muszlim résztvevőknek szinte lehetetlen keresztények előtt muszlim testvéreiket kritizálni. Számukra ez a család elárulásával lenne azonos. Ezért muszlim „szószólókat” kell találni.

Misszió és misszió között nagy lehet a különbség. Was atya a 90-es években került Kenyába. Szolgálatára megkezdésekor felkereste a munkaterületén élő közösségek vezetőit. Az egyik falu idős sejkje szívesen fogadta iskola és egészségügyi centrum létesítésére irányuló terveit, de kijelentette, hogy ha felépítik a kápolnát, akkor az első abba belépőt megölik. Később megtudta, mi rejlett e szörnyű szavak mögött. Néhány évvel korábban a környéket nagy szárazság és éhínség sújtotta. Szintén verbita szerzetes elődje a feltétellel részesítette a falubelieket, a muszlimokat is, a napi háromszori ételosztásban, ha azok naponta részt vesznek a katolikus istentiszteleten.

Kránitz Mihály, a PPKE teológiai tanára felhívta a figyelmet arra, hogy Pál apostol a miénkéhez mennyire hasonló társadalomhoz vitte el az örömhírt: a római birodalomban is sok vallás élt egymás mellett és nagyon sok volt a gyökértelessé vált ember.

Délután a hazai cigány pasztorációról folytatott kerekasztal beszélgetést Kuklay Antal ny. (de ma is aktív) körömi plébános, Hoffer József jezsuita és a váci egyházmegye Dúl Géza, a püspöki konferencia cigány pasztorációs referense. A személyes hangú, nagyon gazdag beszélgetésből csak ízelítőt lehet itt adni.

Egy falusi cigány közösség nehezen tudja ügyes-bajos dolgait az egész ország szempontjából nézni; de lássuk be, hogy nekünk is nehéz Európa szemszögéből nézni a dolgokat.

Nemcsak az Egyház, de a magyar társadalom szempontjából sem kerülhető ki a cigány pasztoráció, az a magyar társadalom elsőrendű érdeke és a magyar katolikus egyház hitelessége függ tőle. A szegedi szemináriumban már tanítják a cigány kultúrát, ugyanakkor a kispapok közül nem mindenki lelkesedik ezért.

A cigányság evangelizálását segíti az, hogy nyitottak a transzcendenciára, fontos számukra a megköszönés, az áldás, nagyon nagy érték a család és a gyerek. Mivel minden a családban történik, a legtöbb cigány fiatal nem megy el ifjúsági hittanra, a családba kell elvinni az evangéliumot. Az anyák, nagymamák szerepe igen nagy. Míg munkába állásukat a férfiak sokszor ellenzik, oktatásukat, képzésüket szívesen fogadják, büszkéek asszonyaikra.

Elsőrendű jelentősége van a cigány kisgyerekek óvodába kerülésének. Ha óvodai tapasztalatok nélkül kezdik az iskolát, igen nagy, szinte behozhatatlan hátrányban vannak magyar kisgyerekek társaikkal szemben. A Körömben a 90-es években – jórészt

KÖNYVEK, KONFERENCIÁK

belga fiatalok önkéntes munkájával – épült óvoda nagy segítséget nyújt a község cigány kisgyerekeinek integrációjához.

Nagyon fontosak a cigány segítők. A baptista egyház jól bevált módszere az, hogy a helyi cigány közösségek egy-egy megbízott cigány hívőhöz tartoznak.

Sója Miklós hodászi görögkatolikus paróchus, aki 1941-ben kezdte el a cigányok evangelizálását – ez premier volt az európai katolikus egyházban –, mondta: „Ha van irgalmas szíved, tudod mit csináljál.” Nem felemelni kell a cigányokat, hanem kapcsolatba kell kerülni velük, Isten szemével gyönyörködni bennük.

(Vető István geológus)

Vasmise

Az Újpest-megyeri Nagyboldogasszony Római Katolikus plébániatemplomban május 31-én, pünkösdvasárnap az ünnep fényét egy esti ünnepi mise emelte: társaságunk tagja, **Nagy Ferenc** szalézi atya, a plébánián egyszerűen „Feri bácsi” vasmiséje. Ahogy ő megszámolta, ez volt a huszonhatezer-ötszáztizennegyedik miséje.

65 éve, 1944. június 3-án szentelte pappá Grósz József kalocsai érsek a kalocsai székesegyházban. Kevesen jutnak el idáig. Bőven kapott pofonokat a történelemtől, mindkét totális rendszertől. Ő azonban nem tört meg, mert teljesen rá tudott hagyatkozni az Istenre, az Isten pedig vigyázott rá, mert szüksége volt papi szolgálataira. A szalézi rendbe már papként jelentkezett, 1975-ben tette le az örökfogadalmat. 1992-ben került az Újpest-megyeri plébániához, ahol még ma is szolgál. Adjon az Isten sok erőt, egészséget a további szolgálathoz!

A KÖT vezetősége

MEGHÍVÓ

***A Keresztény Ökumenikus Baráti Társaság
konferenciájára és közgyűlésére
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Karának dísztermébe
Budapest, VIII. Szentkirályi u. 28-30.
2009. szeptember 17-18-án***

PÁL APOSTOL ÉVE ÉS KÁLVIN ÉVFORDULÓ

Előzetes program

Szeptember 17., csütörtök

9.00-tól regisztráció

9.45 – 10-ig reggeli áhítat, megnyitó

10-től Szűcs Ferenc (ref.): Pál apostol

Reuss András (ev.): A megigazulás Pál apostol tanítása szerint

Kocsis Imre (rk.): A Szentlélek szent Pál apostol leveleiben

13-tól ebédszünet

14,30-tól Török Csaba (rk.):

Predestináció változatok: szent Pál, szent Ágoston, Kálvin

Németh Pál (ref.): Kálvin tanítása az Úrvacsoráról,

összehasonlítva Zwingli és Luther Úrvacsora tanával

Hegedűs Katinka (rk.): Kálvin János és az ökumenizmus katolikus szemmel

Szeptember 18., péntek

9 – 9.15-ig reggeli áhítat

beszámolók a Magyar Református Egyház Alkotmányozó Zsinatáról,

az „Együtt Európáért” találkozóról,

az IEF kolozsvári konferenciájáról

Közgyűlés

A Jog- és Államtudományi Kar épületében működő menzán van lehetőség
ebédelni. Aki ebédelni kíván a menzán, augusztus 15-ig jelezze

Kolonits Veronikánál

Postacím: 1015 Budapest, Donáti u. 61.

telefon/fax 201 1064, e-mail kolonits@t-online.hu